

อุโปสถิกปฏิบัติ

ของ

หลวงพ่อบุญรอด วัดมหาธาตุฯ

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าคุณพระธรรมสารเถร

เจ้าอาวาส วัดจันทรประสิทธิ์

เจ้าคณะอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

ณ เมรุพิเศษ วัดจันทรประสิทธิ์

๓, ๔, ๕, ๖, เมษายน ๒๕๑๓

เจ้าคุณพระธรรมสารเถร
เจ้าคณะอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

คำนำ

หนังสือนี้ข้าพเจ้ารวบรวม และเรียบเรียงพิมพ์ขึ้น
ตั้งแต่เมื่อข้าพเจ้าจำพรรษาอยู่วัดสุวรรณการาราม จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา นับแต่พิมพ์ครั้งแรกแล้ว ก็มีผู้ขอ
อนุญาตพิมพ์แจกต่อ ๆ มาอีกหลายครั้งแล้ว

ความมุ่งหมาย ก็เพื่อจะอนุเคราะห์พุทธบริษัทผู้มี
ศรัทธาปรารถนาจะรักษาอุโบสถ เพื่อจะได้ทราบกรรมวิธี
และระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาอุโบสถศีล ที่แนะนำ
ไว้ในหนังสือนี้ สำหรับผู้ที่ต้องเข้าไปรักษาอุโบสถศีล
พึงเทศน์และเจริญภาวนาในวัดตามประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่
ในประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหวังว่าหนังสือแนวนี
ปฏิบัติทำนองนี้ จักสำเร็จเป็นคุณประโยชน์แก่อุบาสก
อุบาสิกา ผู้รักษาอุโบสถศีลเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าได้รวบรวมคำถวายทานต่าง ๆ
บางประการ พิมพ์ต่อไว้ในท้ายเล่มด้วย เพื่อความสะดวก
แก่ผู้ประสงค์จะใช้คำถวายจตุปัจจัยไทยธรรมนั้น ๆ ตาม
สมควร

(๑)

ในโอกาสที่คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นพร้อมด้วยญาติ-
โยมชาวอำเภอบ้านไผ่ มีสมานฉันท์พร้อมกันดำเนินการ
จัดงานพระราชทานเพลิงศพ ของท่านเจ้าคุณพระธรรม-
สารเถระ เจ้าอาวาสวัดจันทรประสิทธิ์ และเจ้าคณะอำเภอบ้านไผ่ ซึ่งกำหนดงานในวันที่ ๓,๔,๕,๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๓ ณ เมรุพิเศษ วัดจันทรประสิทธิ์ โดยที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมสารเถระ เป็นผู้มีความสัมพันธ์และรักใคร่สนิทถ้อยกันกับข้าพเจ้ามาเป็นเวลานานอย่างหนึ่ง โดยที่ท่านเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมยกย่องการวิปัสสนาธุระ โดยได้ไปลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ณ วัดมหาธาตุ แล้วนำมาเผยแพร่ตั้งเป็นสำนักปฏิบัติขึ้น ที่วัดจันทรประสิทธิ์อย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าในนามของกองวิปัสสนาธุระวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนคร จึงให้พิมพ์หนังสือ^{๕๕}ขึ้นแล้วมอบให้คณะเจ้าภาพแจกเป็นส่วนธรรมวิद्याทาน ในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านอีกโสดหนึ่ง

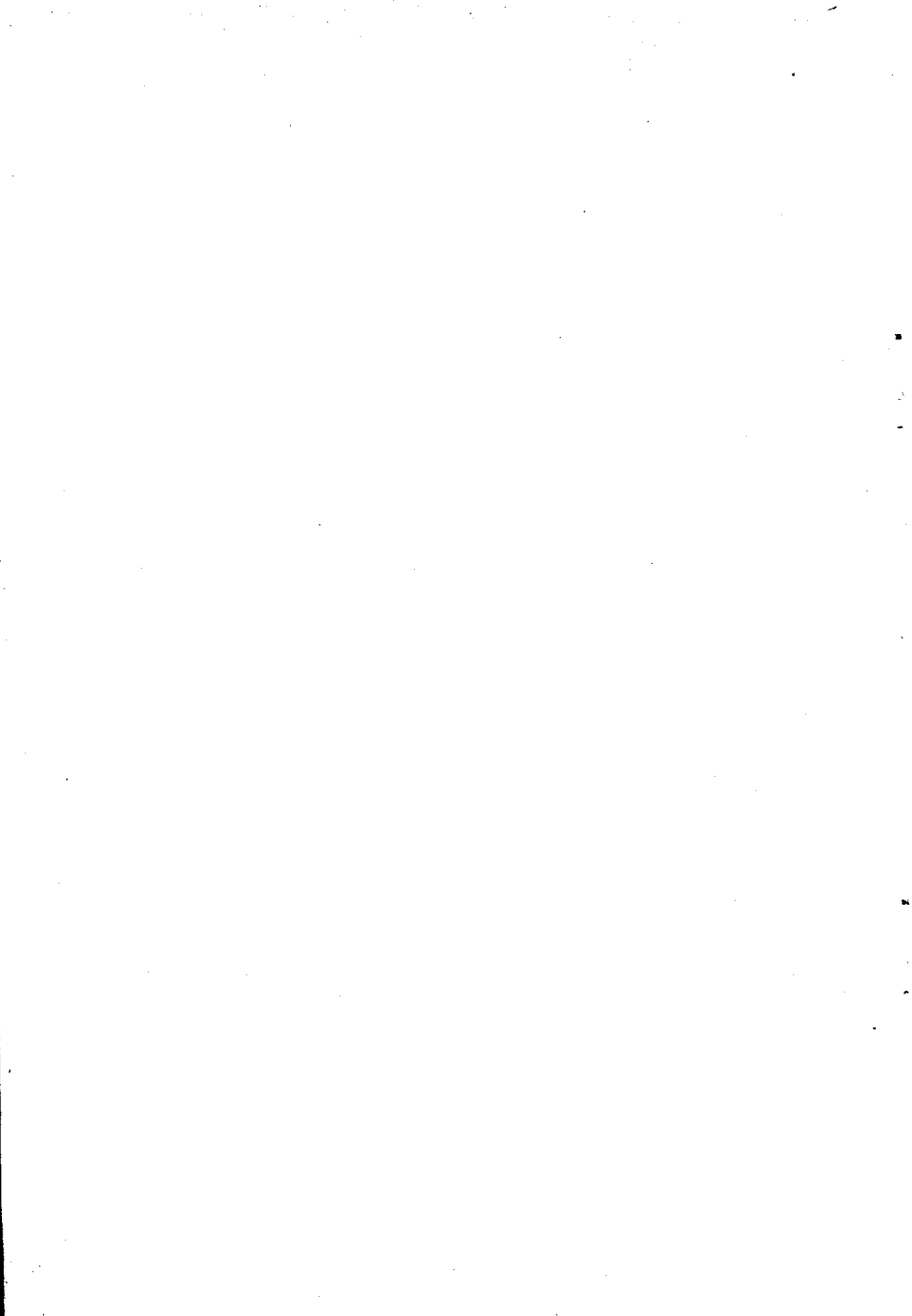
ข้าพเจ้าหมายว่า หนังสือ^{๕๕}คงจักเป็นคุณประโยชน์แก่
อุบาสกอุบาสิกา ผู้รักหาอุโบสถศีลทั้งหลายตามสมควร
เป็นแน่แท้

(ค)

วิบากกุศลใดอันจะพึงเกิดจากหนังสือนี้ ข้าพเจ้าขอ
ถวายวิบากกุศลนั้นสิ้นทั้งมวล แต่ท่านเจ้าคุณพระธรรม-
สารเถระ ในสมัยปรายภพนั้น ๆ ด้วยความโสมนัส ขอ
นิมนต์ท่านเจ้าคุณได้โปรดทราบ และรับสนองด้วยเทอญ.

ธรรมา

วัด มหาธาตุ พระนคร
๑๒ มีนาคม ๒๕๑๓

สัมโมทนียกถา

ท่านเจ้าคุณพระธรรมสารเถร เป็นผู้ที่ได้เสียสละ
ความสุขในโลกวิสัยส่วนตน แล้วได้บำเพ็ญ^๕สิ่งที่เป็
ประโยชน์ตนทั้งสิ่งที่เป็ประโยชน์ของผู้^๖อื่นมาจนตลอดกาล
อายุขัยของท่าน

ผลงานของท่านทั้งที่^๗เป็คุณประโยชน์แก่องค์ท่านเอง
ทั้งที่^๘เป็คุณประโยชน์แก่บุคคลอื่น ปรากฏมีอยู่เป็
อันมาก จะยกขึ้นมา^๙ชี้ให้เห็นเพื่อ^{๑๐}เป็เกียรติของท่าน และ
เพื่อ^{๑๑}เป็เครื่องกระตุ้นเตือนอนุชนให้เห็นพระคุณของท่าน
และยึดถือเป็น^{๑๒}ทิวฐานคติแต่บางประการ ดังนี้:

๑. ท่านเจ้าคุณพระธรรมสารเถร เป็นผู้^{๑๓}ที่ได้มานำ
พาญาติโยม และพระสงฆ์องค์เณรบุกเบิกสร้างวัด-
จันทร์ประสิทธิ์ ขึ้น^{๑๔}เป็ครั้งแรกสมัยเมื่อทางราชการบ้าน
เมืองย้ายอำเภอชนบทมาตั้งเป็อำเภอบ้านไผ่ปัจจุบัน^{๑๕}
และท่านก็ได้ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดจันทร์ประสิทธิ์
เป็องค์แรกสืบมาจนตลอดกาลอายุขัยของท่าน วัดจันทร์-
ประสิทธิ์ได้เจริญวัฒนาขึ้นมาโดยลำดับ ภายใ^{๑๖}ความนำและ

บารมีของท่าน ทั้งที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ก่อนแต่
จะลามวลศิษย์และญาติมิตรไปสู่ปรโลก ท่านก็ได้ใช้เวลา
ทุ่มเทสร้างมรดกไว้ให้เห็นปานฉะนี้ จึงเป็นบุคคลที่ควร
สรรเสริญบูชาเป็นประการที่หนึ่ง

๒. ท่านเจ้าคุณพระธรรมสารเถร เป็นพระเถระ
องค์แรกที่ต้งการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้น สำหรับพระ
ภิกษุสามเณรเขตอำเภอบ้านไผ่ ได้แก่วัดศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นมูลฐานบรรดาหมื่นกุลบุตร
ลูกหลานของชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลาย ให้สำเร็จเป็น
นักธรรม และเป็นมหาเปรียญอย่างมากหลายซึ่งไม่เคยมีมา
ก่อนแต่สมัยของท่าน

ก็แหละบรรดานักธรรมและมหาเปรียญเหล่านั้นที่ยัง
ดำรงทรงสมณเพศอยู่ ก็ได้เป็นครูบาอาจารย์ เป็นสมภาร
เจ้าวัด ให้ประชาชนได้กราบไหว้เคารพบูชาอยู่ ณ ปัจจุบัน
นี้ มีจำนวนมิใช่น้อย ที่สีกहाลาเพศเป็นคฤหัสถ์ ได้เป็น
ลูกเขยและเป็นพ่อบ้านพ่อเรือนที่ดี โดยที่ท่านเจ้าคุณเป็น
ผู้สร้างฐาน และกล่อมเกล่าเหล่าหล่อยาวให้ ก็มีอยู่เป็น
จำนวนมาก

ด้วยเหตุนี้ ท่านเจ้าคุณจึงเป็นบุคคลที่ควรแก่การ
สรรเสริญและการบูชาเป็นประการที่ ๒

๓. ท่านเจ้าคุณพระธรรมสารเถร เป็นผู้สนใจใหญ่
อภัยภัยกว้างขวาง ไม่หวังว่าวามาราม ไม่หวังลาภ ท่าน
รับพระภิกษุสามเณรไว้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมเป็น
จำนวนมาก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า พระภิกษุสามเณรวัดจันทร-
ประสิทธิ์ มีจำนวนมากกว่าวัดอื่นภายในจังหวัดขอนแก่น
คือ มีจำพรรษาประมาณปีละเกือบ ๒๐๐ รูป เพราะเหตุที่ท่าน
พยายามสร้างเสริมพระภิกษุสามเณรปีละมาก ๆ นั้น ก็ได้
ผลสมเหตุ คือ ปีหนึ่ง ๆ วัดจันทรประสิทธิ์ภายใต้บารมี
ของท่านเจ้าคุณ ได้กลั่นตาลพระภิกษุสามเณรให้เกิดเป็น
นักธรรมและเปรียญจำนวนมากเป็นเงาตามกัน ซึ่ง
เป็นสิ่งที่ควรแก่การอนุโมทนา และน่าสรรเสริญยิ่งนัก
ด้วยเหตุนี้ท่านเจ้าคุณจึงเป็นบุคคลที่ควรสรรเสริญ และ
เคารพบูชาเป็นประการที่ ๓

๔. ท่านเจ้าคุณพระธรรมสารเถร ได้เป็นผู้ให้การ
ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มาให้มวลพุทธบริษัทชาวอำเภอ

บ้านไผ่เป็นองค์แรก โดยที่ท่านได้ลงไปปฏิบัติวิปัสสนา
 กรรณฐานที่สำนักวัดมหาธาตุ ฯ กรุงเทพมหานครโดยตนเองด้วย
 ได้แนะนำชักจูงบรรดาคณะศิษย์ให้ได้ลงไปปฏิบัติด้วย
 ครั้นแล้วได้นำการปฏิบัติมาตั้งเป็นสำนักวิปัสสนากรรมฐาน
 ขึ้นภายในวัดจันทรประสิทธิ์ โดยมีอาจารย์บุญมาเป็นพระ
 วิปัสสนาจารย์สอนประจำเป็นรูปแรก แต่เป็นที่น่าเสียดาย
 อยู่ เมื่ออาจารย์บุญมาลาสิกขาไปแล้ว การบำเพ็ญพระ
 กรรมฐานก็เลยก่อย ๆ ร่อยหรอไปในที่สุดก็หมดไป เพราะ
 ไม่มีพระอาจารย์ผู้ฝึกสอน แต่กระนั้นวิปัสสนากรรมฐาน
 ถึงแม้ว่าจะมีชีวิตอยู่ในระยะกาลอันสั้น ก็ทำพุทธบริษัท
 ให้ทราบซึ่งในทางพระพุทธศาสนาดีขึ้นเป็นอันมาก

อันการบำเพ็ญปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้น ถ้าผู้
 ใดได้ปฏิบัติก็ชื่อว่าได้บูชาพระพุทธองค์ ด้วยปฏิบัติบูชาซึ่ง
 นับเป็นการบูชาอันประเสริฐ เพราะเป็นเหตุบันดาลให้ได้
 ผลประโยชน์เป็นอย่างมากยิ่งกว่าการบูชาด้วยประการอื่นๆ
 ดังนั้น วิปัสสนากรรมฐาน จึงเป็นกุศลวัตรอันพุทธบริษัท
 ควรปลูกฝังและยกย่องส่งเสริม ให้บังเกิดขึ้นและให้วัฒนา
 ถาวรอยู่ตลอดไป

(๕)

โดยเหตุที่ท่านเจ้าคุณ ได้ปฏิบัติบำเพ็ญตนตั้งกล่าวมา
ท่านจึงเป็นบุคคลที่ควรสรรเสริญ และเคารพบูชาเป็น
ประการที่ ๔

๕. ในตำนก่อสร้างถาวรวัตถุบุชเนียสถานท่านเจ้าคุณ
พระธรรมสารเถร ก็ได้เป็นผู้สนใจชักจูงนำพาในการก่อ
สร้างและการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามทั้งภายนอกและภายใน
วัดของท่านมาโดยตลอดกาล เฉพาะวัดจันทรประสิทธิ์ ที่
เป็นประการสำคัญ คือ ท่านนำสร้างโรงอุโบสถอันถาวร
และมีความสง่าสวยงามอย่างสมควรกันกับภูมิชั้น และนำ
สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม ๑ หลัง ตั้งที่ปรากฏอยู่ใน
ปัจจุบัน ต่อมาท่านกำลังจะนำสร้างศาลาโรงธรรมขนาดใหญ่
อย่างสง่าสวยงามสมกับภูมิฐานอยู่ แต่เป็นที่น่าเสียดาย
และเสียใจอย่างยิ่ง ความปรารถนาของท่านในเรื่องนี้ยังมี
ทันทีที่จะได้สำเร็จ ท่านก็มาต้องถึงแก่มรณภาพไปเสีย คง
ทิ้งงานชิ้นนี้ ให้เป็นมรดกตกทอดแก่พวกเราผู้อยู่ภายหลัง
สืบไป เพราะเหตุที่ท่านเจ้าคุณได้นำพาสร้างถาวรวัตถุ
บุชเนียสถานให้ไว้ตั้งกล่าว จึงเป็นบุคคลที่ควรสรรเสริญ
และเคารพบูชาเป็นประการที่ ๕

๖. ท่านเจ้าคุณพระธรรมสารเถร ได้บำเพ็ญประโยชน์ ทั้งส่วนของตนเองทั้งส่วนของบุคคลอื่นไว้อย่างงดงามกล่าวคือ องค์ท่านเอง ก็ได้บำเพ็ญปฏิบัติตนทั้งด้าน การศึกษานักธรรมและการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน อย่างสมควรแก่ภาวะของท่าน ครั้นแล้วท่านก็ได้รักษาตนของท่านมาเป็นอย่างดี ไม่ยอมขายตนให้เป็นทาสแก่ใคร ๆ จนตลอดชีวิตซึ่งนับว่าเป็นสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิตของท่าน

ในการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นนั้น เมื่อท่านมิได้ขายตัว ไม่ยอมเป็นทาสของคนอื่นแล้ว ท่านก็เป็นอิสระแก่ตน ยืนตระหง่านต่อท่านภัยอันตราย สำเร็จเป็นร่มเงา ให้บรรดาบรรพชิตและคฤหัสถ์ทั้งหลายได้เข้าพึ่งพิงอิงอาศัย ในยามร้อน นอกจากนี้ก็คือท่านได้บำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น โดยที่ปฏิบัติทำหน้าที่หลายอย่างหลายประการ ดังที่ได้ยกมากล่าวไว้ใน ๕ ประการข้างต้นนั้น

โดยเหตุที่ท่านเจ้าคุณพระธรรมสารเถร เป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรม และความดีงามทั้งหลายดังกล่าวมาโดยสังเขปแล้วนั้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง โดย

เหตุที่ท่านมีบุญมาก ได้เจริญชนมายุมาจนถึงปุนชราอย่างเข้า
เขต ๘๐ วัสสาไปแล้ว จึงควรกล่าวได้อย่างจริงใจว่า ท่าน
นับเนื่องอยู่ในประเภท ปุชนียบุคคล คือเป็นผู้อันมวล
พุทธบริษัทควรบูชาสักการะโดยแท้ แม้เมื่อท่านยังดำรง
ชีวิตอยู่ หรือล่วงลับดับชีวิตไปแล้วก็ตาม

๕๕
ทั้งนี้เพราะเหตุว่า การเคารพและยกย่องบูชาบุคคล
ผู้สมควรบูชา^๕ ไม่มีการเสียผล มีแต่จะบังเกิดสิ่ง
ที่เป็นบุญเป็นกุศลเป็นสิริมงคลโดยส่วนเดียว แม้สมเด็จพระ
บรมศาสดาก็ได้ทรงแสดงธรรมตอบปัญหา เทวท้าว
ข้อหนึ่งว่า ปุชา จ ปุชนิยานํ เอตมมมงคลมุตตมัม
การสักการบูชาบุคคล ผู้ที่ควรแก่การสักการบูชาทั้งหลาย^๕
๕๕ นั้น ย่อมสำเร็จผลเป็นสิริมงคลอันประเสริฐสูงสุด
ดังนี้.

การที่คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น อันมีท่านเจ้าคณะ
จังหวัด และรองเจ้าคณะจังหวัดทั้ง ๒ เป็นประธาน
พร้อมด้วยญาติมิตรและสาธุศิษย์ทั้งหลาย ทั้งฝ่ายบรรพชิต
ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวอำเภอบ้านไผ่และ

(๘)

ชาวอำเภอชนบท ได้มีสมานฉันท์ร่วมใจกันเป็นเจ้าการ
บำเพ็ญบุญสักการะบูชาพระคุณของท่านเจ้าคุณพระธรรม-
สารเถร ตั้งแต่เบื้องต้นแห่งการมรณภาพมาจนถึงงานพระ
ราชทานเพลิงเป็นที่สุดนั้น นับว่าได้พากันประพฤติปฏิบัติ
ถูกต้องตรงตามพระพุทธโอวาทชื่อว่า ปุชา จ ปุชนิยานัน
เอดมมมงคลมุตตม โดยแท้ อย่างน้อยก็จะสำเร็จผลดีผล
สมดังพระพุทธโอวาทบทต่อไปว่า เอดมมมงคลมุตตม

ข้าพเจ้าในฐานะเป็นกัลยาณสหายด้วยผู้หนึ่ง จึงขอ
อนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ ที่นี้ ด้วยความขอบคุณ
โดยทั่วกัน

อาสภเถร

วัดมหาธาตุ พระนคร

๑๒ มีนาคม ๒๕๑๓

นโม พุทฺธาย

อุโบสถ

คำว่า “อุโบสถ” แปลว่า ดิถีพิเศษเป็นที่เข้าอาศัยอยู่ในที่นี้เป็นชื่อของศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ ๑. จตเวไนการฆ่าสัตว์ ๒. จตเวไนการลักทรัพย์ ๓. จตเวไนการเสพเมถุน ๔. จตเวไนการพูดปด ๕. จตเวไนการดื่มสุรา ๖. จตเวไนการรับประทานอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไป ๗. จตเวไนแสดงการเล่นต่าง ๆ และการไปคู และการทัดทรงประดับกาย ด้วยดอกไม้ของหอม เครื่องหอม เครื่องทา เครื่องผัดผิวด่าง ๆ ๘. จตเวไนการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่

ศีลมีองค์ ๘ นี้ ได้ชื่อว่า “อุโบสถ” เพราะมีความหมายว่า บุคคลผู้รักษาสีลต้องเข้าไปอาศัยศีลนั้นน้อยมีกำหนดวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง (คือ ๒๔ ชั่วโมง) ชื่อว่า “เข้าไปอาศัยศีลอยู่” คือสำรวมระวังรักษากายวาจา ให้ตั้งอยู่ในอาณัติของศีล ไม่ประพฤติก่อล่วงละเมิดองค์ศีลนั้น ๆ

วันรักษาอุโบสถ

อุโบสถนั้น เป็นกาลยุตตพรหมจรรย์ ท่านบัญญัติไว้โดยมีเขตต์จำกัด คือไม่ให้รักษาเป็นนิตย์ทุกวัน กล่าวตามที่ปฏิบัติกันอยู่โดยมากสมัยปัจจุบันนี้ ซึ่งเรียกว่าบวช-อุโบสถ เดือนหนึ่ง ๔ วัน คือวันขึ้น ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ (ตามเดือนขาดเดือนเต็ม)

แต่เมื่อกกล่าวตามที่ท่านกำหนดไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ วันรักษาปกติอุโบสถเดือนหนึ่ง ๘ วัน คือขึ้น ๕-๘-๑๔-๑๕ ค่ำ และแรม ๕-๘-๑๔-๑๕ ค่ำ วันรักษาปฐิชาครอุโบสถ เดือนหนึ่ง ๑๑ วัน คือขึ้น ๔-๖-๗-๙-๑๓ ค่ำ และแรม ๑-๔-๖-๗-๙-๑๒ หรือ ๑๓ ค่ำ (ตามเดือนขาดเดือนเต็ม) รวมวันรักษาอุโบสถทั้ง ๒ อย่างเข้าด้วยกัน เดือนหนึ่งคงเป็นวันรักษาอุโบสถ ๑๙ วัน อีก ๑๐ วัน (เดือนขาด) หรือ ๑๑ วัน (เดือนเต็ม) นอกจากที่ระบุไว้นี้ไม่ใช่วันรักษาอุโบสถเป็นวันรักษานิจศีล (คือศีล ๕)

เมื่อกกล่าวตามที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ท่านกำหนดวันรักษาอุโบสถไว้เดือนหนึ่งมีหลายวัน แต่ที่นิยมรักษา

ปักขอุโบสถกันเพียง ๔ วันต่อหนึ่งเดือน คือเฉพาะวัน
พระ ขึ้น ๘-๑๕ ค่ำ และแรม ๘-๑๕ หรือ ๑๕ ค่ำนั้น
จะเริ่มนิยมปฏิบัติแต่เมื่อไร ใครเป็นผู้กำหนดยังไม่เคยพบ
ที่มา

บุรพกิจ

การงานที่จะพึงทำก่อน แต่วันรักษาศุโบสถเรียกว่า
บุรพกิจ อธิบายว่า ก่อนหน้าวันรักษาศุโบสถ ๑ วัน ผู้
จะรักษาศุโบสถ พึงทำกิจที่ต้องทำให้แล้วเสร็จเสียแต่ใน
วันนั้น เช่นการงานที่เกี่ยวข้องด้วยผู้อื่น จะเป็นคนใน
ครอบครัวหรือนอกออกไปก็ตาม ไม่เหลือไว้เพื่อทำในวัน
รักษาศุโบสถ ส่วนการงานยึดเชื้อที่จะต้องทำด้วยเวลานาน
ก็ให้พักไว้ หลังจากสิ้นเขตตรักษาศุโบสถแล้วจึงทำต่อ
ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์ของผู้รักษาศุโบสถจะได้ตั้งหน้าตั้งตา
รักษาศุโบสถให้บริบูรณ์เต็มตามกำหนด ไม่ให้การงาน
อื่นใดเข้าไปแทรกแซงแย่งเวลา ต้องทำการงานอันจะเป็น
เครื่องเกื้อกูลให้ความสะดวกในวันรักษาศุโบสถ เช่น
เตรียมหาเครื่องสักการะบูชาพระรัตนตรัย และไทยทานที่

ตนจะพึงบริจาคตลอดถึงเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น ให้
แล้วเสร็จในวันนั้น แต่กิจเหล่านี้ ถ้ามีผู้ช่วยจัดแจงแต่งให้
ก็ไม่ต้องทำเอง

กิจในวันรักษาศุโบสถ

ก่อนแต่รุ่งอรุณแห่งวันรักษาศุโบสถเล็กน้อย ผู้จะ
รักษาศุโบสถพึงตระเตรียมอาบนำชำระกายให้สะอาด แล้ว
แต่งตนให้เรียบร้อยโดยเหมาะสมแก่เพศภาวะภูมิชั้นของตน
แล้ว ครั้นได้แสงอรุณรุ่งขึ้นวันใหม่ พึงเข้าไปบูชาพระ
รัตนตรัยภายในเรือนของตน ถ้าไม่มีจะเป็นเอกเทศแห่ง
เรือนที่ใดทีหนึ่งตามพอใจก็ได้ จตุรปูเทียบบูชาพระรัตน-
ตรัย (ถ้าไม่มีก็ไม่ต้องใช้) นั่งทำพรหมประณมมือกราบ ๓
หน แล้วเปล่งคำบูชาพระรัตนตรัยว่า

คำบูชาพระรัตนตรัย

ยมห์ สมฺมาสมพุทฺธํ ภควนฺตํ สรณํ คโต (หญิงว่า
คตา) อิมินา สกกาเรน ตํ ภควนฺตํ อภิปุชยามิ.

ยมห์ สุวากฺขาตํ ภควตา ธมฺมํ สรณํ คโต (หญิงว่า
คตา) อิมินา สกกาเรน ตํ ธมฺมํ อภิปุชยามิ.

ขมห์ สุปฺปิบนฺหิ สัมมิ สรณํ คโต (หญิงว่า คทา)
 อิมินา สกกาเรน ตํ สัมมิ อภิปุชยามิ.
 แปลงคำไหว้พระรัตนตรัยต่อไป

คำไหว้พระรัตนตรัย

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, พุทฺธํ ภควนฺตุ
 อภิวาเทมิ (กราบ)

สวากขาโต ภควตา ธมฺโม, ธมฺมํ นมสฺสามิ. (กราบ)
 สุปฺปิบนฺโน ภควโต สวากสฺสโธ, สัมมิ นมามิ.
 (กราบ)

กล่าวคำนมัสการพระพุทธเจ้า

คำนมัสการพระพุทธเจ้า

นโม ตสฺส ภควโต อารหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
 (๓ หน)

แล้วแปลงคำปฎิญาณถึงพระรัตนตรัยว่า

คำปฎิญาณตนถึงพระรัตนตรัย

พุทฺธํ สรณํ กัจฉามิ. ธมฺมํ สรณํ กัจฉามิ. สัมมิ
 สรณํ กัจฉามิ.

ทุติยมุขี พุทฺธ สรณํ กัจฉามิ. ทุติยมุขี ฌมฺม
สรณํ กัจฉามิ. ทุติยมุขี สัมม สรณํ กัจฉามิ.

ตติยมุขี พุทฺธ สรณํ กัจฉามิ. ตติยมุขี ฌมฺม สรณํ
กัจฉามิ. ตติยมุขี สัมม สรณํ กัจฉามิ.

ลำดับต่อไปนี้ ลงมือสมาทานองค์แห่งอุโปสถโดย
เอกัชฌสมาทาน หรือ บัณฑิตสมาทานก็ได้ ถ้าจะสมาทาน
อย่างเอกัชฌสมาทาน ฟังตั้งวิรติเจตนาคราวเดียวพร้อม
กันทั้ง ๘ องค์ แล้วสมาทานว่า

คำสมาทานอุโปสถ

เอกัชฌสมาทาน

“อญฺเฐนสมณนาคํ พุทฺธปณฺณตฺตํ อุโปสถํ อิมญฺจ
รตฺติ อิมญฺจ ทิวสํ สมฺมเทว อภิริกฺขิตุํ สมาทียามิ” แปลว่า
“ข้าพเจ้า ขอ สมาทานอุโปสถ ที่พระพุทฺธเจ้า ทรง บัญญัติไว้
อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดีไม่
ให้ขาดไม่ให้ทำลาย ตลอดคืนหนึ่งวันหนึ่ง ณ เพลาวินัน”

จะสมาทานทั้งคำบาลีทั้งคำไทยก็ได้ จะสมาทาน
เฉพาะคำบาลีหรือเฉพาะคำไทยอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ แต่

ผู้รู้บาลีควรสมาทานทั้งคำบาลีทั้งคำไทย ผู้ไม่รู้บาลีและจำ
คำบาลีไม่ได้ ควรสมาทานเฉพาะคำไทย ทั้งนี้เพื่อความ
สะดวก.

ข้อเจกสมาทาน

- ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ.
- ๒ อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ.
- ๓ อพฺรหฺมจริยา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ.
- ๔ มุสาวทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ.
- ๕ สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา เวรมณี สิกฺขาปทํ
สมาธิยามิ.
- ๖ วิกาลโภชนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ.
- ๗ นจฺจกิตฺวาทิตฺวิสุทฺทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปน
ธารณมณฺฑปนวิภูสณฺญานา เวรมณี สิกฺขาปทํ
สมาธิยามิ.
- ๘ อจุจาสยนมหาสยนา เวรมณี สิกฺขาปทํ
สมาธิยามิ.

จะกล่าวคำไทยด้วยหรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้เช่น
กัน เมื่อสมัครใจหรือจำได้อย่างใดก็สมาทานเฉพาะอย่างนั้น

ไม่จำเป็นต้องสมาทานทั้งบั้งเจจะทั้งเอกัชณะ เมื่อสมาทานจบ
แล้วกราบลง ๓ หน ต่อนั้นจะทำวัตรพระหรือสวดมนต์
หรือเพียงเท่านั้นก็ได้แล้วแต่โอกาสหรือความสมัครใจ.

ลำดับต่อจากนี้ จัดแจงเตรียมไปบำเพ็ญบุญและสัทธิ
ธรรมเทศนาที่วัด เมื่อไปถึงวัดทำบุญใส่บาตรแล้ว ไป
ประชุมทำวัตรเช้าพร้อมกัน ณ ที่ ๆ เตรียมไว้ จะเป็นที
ศาลาการเปรียญหรือในโรงอุโบสถก็ได้แล้วแต่สะดวก ถ้ามี
พระภิกษุสามเณรลงประชุมทำวัตรด้วย ให้พระทำก่อนแล้ว
จึงทำต่อจากพระ การเข้านั่งที่ประชุมควรแยกชายหญิงไว้
คนละพวกกันงามดี เมื่อพร้อมกันแล้วเตรียมจตุรปูเทียนบูชา
แล้วหัวหน้านำบูชาพระรัตนตรัย นำนมัสการพระรัตนตรัย
นำทำวัตรเช้า ตามระเบียบที่กล่าวแล้วต่อไป

ทำวัตรเช้า

(นั่งคุกเข่า หัวหน้ากล่าวคำนำ ว่าตามพร้อมกัน)

อรหัง สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, พุทฺธัง ภควนฺตํ
อภิวาเทมิ. (กราบ)

สวากุขาโต ภควตา ธมฺโม, ธมฺมํ นมสฺสวามิ. (กราบ)

สปฏิปนโน ภควโต สาวกสงฆ, สัมม นามิ.
(กราบ)

(หัวหน้านำ) หนท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพ-
ภาคณมการํ กโรม เส.

สวดพร้อมกัน

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
(หัวหน้านำ) หนท มยํ พุทฺธากิตฺติํ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน หยตตามลฺูกน้ำ)

โย โส ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, วิชชา-
จรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกาวิทู, อนุกฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ
สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา, โย อิมํ โลกํ สเทวํ
สมารกํ สพฺรหมกํ, สสฺสสมณพฺราหมณํ ปชํ สเทวมนุสฺสํ
สยํ อภิญญา สจฺฉนิกตฺวา ปเวทสฺสิ, โย ธมฺมํ เทเสสิ
อาทิกุลฺยาณํ มชฺฌเมกคฺคฺยาณํ ปริโยสานคฺคฺยาณํ, สาคุถํ
สพฺพญฺชนํ เกวลปริปฺณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสสิ.

ตมห์ ภควนฺตํ อภิปุชยามิ ตมห์ ภควนฺตํ สิริสา นมามิ.
(กราบลงหนหนึ่ง)

(หัวหน้านำ) หนท มยฺ ธมฺมาภิกฺขุที กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน หยตตามลูกนำ)

โย โส สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สนฺทิกฺขุจีโก
อกาลิโก เอหิปสฺสโก, โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ
วิญญฺหิ. ตมห์ ธมฺมํ อภิปุชยามิ ตมห์ ธมฺมํ สิริสา นมามิ.

(กราบลงหนหนึ่ง)

(หัวหน้านำ) หนท มยฺ สํมาภิกฺขุที กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน หยตตามลูกนำ)

โย โส สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสฺสโม, อุตฺตปฏิปนฺโน
ภควโต สาวกสฺสโม, ฌายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสฺสโม
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสฺสโม, ยทิกํ จตฺตาริ
ปริสฺสยุคานิ อญฺจ ปุริสปุคฺคลา, เอส ภควโต สาวกสฺสโม,
อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย อตฺตชลฺลีกรณฺเณยฺโย,
อนุตฺตริํ ปุณฺณเมกฺขเขตฺตํ โลกสฺส, ตมห์ สํมํ อภิปุชยามิ

ตมห์ สัม สิริสา นามิ. (กราบลงหนหนึ่ง) ต่อ
ไปนั่งรากับพื้น (พับเพียบ)

(หัวหน้านำ) หนท มย รตนตฺตยปณามคาลาโย
เจว สํเวคปริกิตฺตณปารุญจ ภณาม เส.

(สวดพร้อมกัน หยุดตามลฺกฺหนั)

พุทฺโธ สุตฺพุทฺโธ กรุณามหณฺณโว,
โยจฺจนตฺสฺพุทฺธพฺพรมาณโลจโน,
โลกสฺส ปาปฺปภิเลสฺฆาตโก,
วนฺทามิ พุทฺธํ อหฺมาทเรณ ตํ.
ธมฺโม ปทีโป วิย ตสฺส สตฺถโน,
โย มคฺคปํกามตฺเทภณินฺนโก,
โลกุตฺตโร โย จ ตทตฺถทีปโน,
วนฺทามิ ธมฺมํ อหฺมาทเรณ ตํ,
สํโฆ สฺสฺเขตฺตํภยติเชตฺตสฺสอญฺโธ,
โย ทิฏฺฐสฺสโนโต สุกฺคตานุโพธโก,
โลลปฺปหีนโน อริโย สฺสเมธโส,

วนทามิ สัมมิ อหมาทเรน ตัม.

อิจฺเจวเมกนฺตปิฐนฺนฺยํ,

วตฺตตฺตยํ วนฺทตฺตทมิสฺสขตฺ,

ปฺณณํ มชา ยํ มม สพฺพุปฺททวา,

มา โหนฺตุ เว ตสฺส ปภาวสิทฺธิยา.

อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปนฺโน อรหํ สมฺมา-
สมฺพุทฺโธ, ธมฺมา จ เทสํโต นิยุยานิโก อุปสมฺมิโก
บริณีพฺพานิโก สมฺโพธคามิ สุกตปฺปเวทิตฺ. มยฺนตฺ
ธมฺมํ สุตฺวา เอวํ ชานาม, “ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ
ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปฺปา-
ยาสาปิ ทุกฺขา, อปฺปิเยहि สมฺปโยโค ทุกฺโข ปิเยहि
วิปฺปโยโค ทุกฺโข ยมฺปิจฺจํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ,
สงฺขิตฺเตน ปณฺจุปาทานกฺขณฺธา ทุกฺขา, เสยฺยวீทํ,
รूपฺปาทานกฺขณฺโธ, เวทณฺุปาทานกฺขณฺโธ, สณฺณฺุปาทานกฺ-
ขณฺโธ, สงฺขารูปาทานกฺขณฺโธ, วิมฺภณฺณูปาทานกฺ-
ขณฺโธ, เยสํ ปริณฺณาย, ธรรมานํ โส ภควา, เอวํ
พหุลํ สวากฺเก วิเนติ, เอวํ ภากา จ ปนฺตสฺส ภควโต
สวากฺเกสุ อนฺุสาสนํ, พหุลา ปวตฺตติ, “รูปํ อนิจฺจํ,

เวทนา อนิจจา, สมฺมา อนิจจา, สงฺขารา อนิจจา,
 วิญฺเฒานํ อนิจจํ, รูปํ อนตฺตา. เวทนา อนตฺตา,
 สมฺมา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺเฒานํ อนตฺตา,
 สพฺเพ สงฺขารา อนิจจา, สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา”ติ,
เต มยฺ, (หญิงว่า ตามยฺ) “โอติณฺณามฺห ชาติยา
 ชรามรณฺน, โสเกหิ ปรีเทเวหิ ทฺวฺกฺเขหิ โมหนสฺเสหิ
 อุปายาเสหิ, ทฺวฺกฺโขติณฺณา ทฺวฺกฺขปรตฺตา, อปฺเปว
 นามิมสฺส เกวลสฺส ทฺวฺกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา
 ปญฺญาเยถา”ติ, จิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺทํ สรณํ
 กตา, ธมฺมฉจฺ ภิกฺขุสํฉจฺ, ตสฺส ภควโต สาสนํ
 ยถาสตฺติ ยถาพลํ มนสิกโรม, อนฺุปฺปฏิปชฺชาม, สฺวา สฺวา
 โน ปฏฺิปปตฺติ, อิมสฺส เกวลสฺส ทฺวฺกฺขกฺขนฺธสฺส
 อนฺตกิริยาย สํวตฺตตฺตฺติ.

ครั้นทำวัตรเข้าจบแล้ว หัวหน้านั่งคุกเข่าทำพรหม
 ประนมมือ กล่าวคำประกาศอุโบสถดังนี้

คำประกาศอุโบสถ

อชฺช โภโกโต สุกฺกปฺกฺขสฺส ปณฺณรสี ทิวโส
 เอวฺรุโป โช โภโกโต ทิวโส, พุทฺธธน ภควตา

ปณฺณตฺตสฺส ธมฺมสฺสวณฺสสฺส เจว ททฺทถาย อุปา-
 สกฺุปาสิกานํ อุโปสถสฺส จ กาลิโ หิติ, หนฺท มยํ
 โภณฺโต สพฺเพ อีธ สมากตา ทสฺส ภควโต ธมฺมา-
 นุรุมฺมปฏิปตฺติยา ปุชนฺทถาย, อิมญจ รทฺธิ อิมญจ
 ทิวสํ อญฺจกสมนฺนาคํ อุโปสถํ อุปวสีสฺสสมาติ.
 กาลปริจฺเจทํ กทฺวา ตํทํ เวรมณิ อารมฺมณิ กริตฺวา
 อวิกฺขิตฺตจิตฺตํ หุตฺวา สกฺกจํ อุโปสถํ สมาทียะยฺยาม,
 อีทิสํ หิ อุโปสถํ สมฺปตฺตานํ อมฺหากํ ชีวิตํ มา
 นีรตฺถกํ โหตุ.

ข้าพเจ้า ขอประกาศเริ่มเรื่องความในการที่จะให้รัก-
 ษาอุโบสถให้สาธุชนทราบทั่วกันก่อนแต่สมาทาน ณ บัดนี้
 วันนี้เป็นวันปณฺณตฺตสฺส ๑๕ คำแห่งศุภรํบํภํ ก็และมี
 นิยมเช่นนี้ เป็นกาที่สาธุชนทั้งอุบาสกอุบาสิกาจะพึงธรรม
 และรักษาอุโบสถพร้อมด้วยองค์ ๘ ประการ เพื่อประโยชน์
 แก่การพึงธรรมนั้น บัดนี้ขอกุศลอันยิ่งใหญ่นี้ คือตั้งจิตต์
 สมาทานองค์ ๘ ประการแห่งอุโบสถนั้น จงเกิดมีแก่
 สาธุชนทั้งหลายซึ่งมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ จงตั้งจิตต์

คิดกำหนดว่าการจะรักษาอุโบสถศีล สัน ราชรี และ วันวัน^๕
 จงทำความเว้นจากโทษนั้น ๆ ให้เป็นอารมณ์ คือเว้นจาก
 ฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากกรรมอันเป็นข้าศึก
 แก่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากการดื่ม^๕น้ำ
 เมากือสุราและเมรัย ๑ เว้นจากบริโภคอาหารในเวลา
 วิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไป ๑ เว้นจากพ้อนรำขับร้อง
 ประโคมดนตรี และการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และ
 หัตถทรงประดับตกแต่งร่างกาย ด้วยระเบียบดอกไม้ของหอม
 เครื่องย้อม เครื่องทา ๑ เว้นจากที่นอนสูงและที่นอน
 ใหญ่ ภายในยัดด้วยนุ่นและสำลี ๑ ฉะนั้น^๕ อย่าให้จิตดีฟุ้ง
 ชานส่งไปอื่น จงสมาทานองค์ ๘ ประการโดยเคารพ เพื่อ
 จะบูชาสมเด็จพระผู้มี พระภาค พระองค์ นั้น ด้วยธรรมานุ-
 ธรรมปฏิบัติตามกำลังของศฤงษ์ทั้งหลาย ชีวิตของเรา
 ทั้งหลายที่ได้ดำรงมาจนถึงวันอุโบสถเช่นนี้^๕ อย่าได้ล่วงไป
 เปล่า ๆ ปราศจากประโยชน์เลย

(คำบาลีว่า “สกุภกขสฺส” คำแปลว่า “แห่งศุกร
 บัณ” นั้นสำหรับช้างชน ถ้าเป็นช้างแรมให้เปลี่ยนคำ
 บาลีว่า “กาพกขสฺส” คำแปลว่า “แห่งกาพบัณ” คำบาลี

ว่า “ปณฺณรสี ทิวโส” คำแปลว่า “วันนี้เป็นวันปณฺณรสีคติ
ที่ ๑๕ คำ” นั้นสำหรับใช้ในวัน ๑๕ คำ ถ้าเป็นวัน ๑๔ คำ
ให้เปลี่ยนบาลีเป็น “จาทุทฺทสี ทิวโส” คำแปลว่า “วันนี้
เป็นวันจาทุทฺทสีคติที่ ๑๔ คำ” ถ้าเป็นวัน ๘ คำ ให้
เปลี่ยนบาลีเป็น “อฏฺฐมี ทิวโส” คำแปลว่า “วันนี้เป็น
วันอฏฺฐมีคติที่ ๘ คำ”)

เมื่อพระแสดงธรรมขึ้นธรรมาสน์ เปรียญสมาทาน
อุโบสถศีลกับพระผู้แสดงธรรมซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้
วิริยเจตนามั่นคงและส่งเสริมความสามัคคี ชายนึ่งคุกเข้า
ทำพรหมประณมมือ หญิงนึ่งคุกเข้าทักขาทองสองประณม
มือแล้วเปล่งคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกันดังนี้

คำอาราธนาอุโบสถศีล

มยิ ภนฺเต, ทิสฺรณฺเน สห, อฏฺฐงฺกสมฺมนฺนาคติ,
อุโปสถิ ยาจาม. (๓ หน)

ครั้นอาราธนาจบแล้ว ตั้งใจสงบอย่าสนใจไปที่อื่น
ว่าตามพระผู้ให้ไปดังนี้

วิธีสมาทานอุโบสถศีล

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

(๓ หน)

พุทฺธํ สรณํ กจฺณามิ ธมฺมํ สรณํ กจฺณามิ
 สัมมํ สรณํ กจฺณามิ. ทุติยํปี พุทฺธํ สรณํ กจฺณามิ
 ทุติยํปี ธมฺมํ สรณํ กจฺณามิ ทุติยํปี สัมมํ สรณํ
 กจฺณามิ. ตติยํปี พุทฺธํ สรณํ กจฺณามิ ตติยํปี
 ธมฺมํ สรณํ กจฺณามิ ตติยํปี สัมมํ สรณํ กจฺณามิ.

(พระว่า “ติสรณคณนํ นิฏฺฐิตํ” รับพร้อมกันว่า “อาม
 ภนฺเต” แล้วตั้งวิรติเจตนาว่าตามพระดังต่อไปนี้)

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
๒. อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
๓. อพฺรหมจิริยา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
๔. มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
๕. สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจानา เวรมณี สิกฺขาปทํ
 สมาธิยามิ
๖. วิกาลโภชนา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาธิยามิ

๗. นจจุคิตวาทิตวิสูกทสุสนา มาลาคนธวิลเปน-
ธารณมณฑานวิภูสนัญจานา เวรมณี สิกขาปทํ
สมาதியามิ

๘. อุจจาสยนมหาสยนา เวรมณี สิกขาปทํ
สมาதியามิ

อิมํ อฏฺฐังคสมนฺนาคํ, พุทฺธปณฺณตํ อุโปสถํ,
อิมญจ รตฺตี อิมญจ ทิวสํ, สมฺมเทว อภิรชฺชิตุํ
สมาதியามิ (พระท่านว่า “อิมานิ อฏฺฐังค สิกขาปทานิ
อุโปสถสึลวเสน สารุํกํ อปฺปมาเทน รชฺชิตพฺพานิ”
รับพรพร้อมกันว่า “อาม ภนฺเต” พระท่านว่าต่อ “สึเลน
สุคฺคิ ยนฺติ สึเลน โภคสมฺปทา สึเลน นิพฺพุติ
ยนฺติ ทสฺมา สึลํ วิโสธเย” กราบลงพรพร้อมกัน ๓ คน
เสร็จพิธีสมาทานอุโปสถสึลเท่านั้น) ฯ

ลำดับต่อจากนี้ พระเริ่มแสดงธรรม ตั้งใจฟังโดย
เคารพจนจบ จบแล้วหัวหน้านำ หนุท มยฺ สารุการ ว่า
“หนุท มยฺ สารุการํ กโรม เส” รับพร้อม ๆ กันว่า
“สารุ สารุ สารุ” หัวหน้านำ หนุท มยฺ ต่อไปว่า

“หนุก มัย สรรคมนานสุสรวณคาถาโย ภณาม เส”
 สวดพร้อมกันและหยุดเป็นตอน ๆ ตามที่จุดลูกน้ำไว้ดังนี้

สรวณมนานสุสรวณคาถา

อหิ พุทธธจ ธมมธจ	สัมมธจ สรวณ คโต,
อุปาสกตutti เทเสสี	ภิกขุสัมมสุต สมมุขา,
เอตติ เม สรวณ เขม	เอตติ สรวณมุตตม,
เอตติ สรวณมาคัมม	สัพพพุทฺธญา ปมฺจุจเย,
ขถาพล จรยยาหิ	สมฺมาสมฺพุทฺธสาสน
ทุกฺขนิสฺสรวณสฺเสว	ภาคิ อสฺสํ อนาคเต,

กาเยน วาจาเย ว เจตสา วา,
 พุทฺเธ กุกฺกมฺมิ ปกตํ มยา ยํ,
 พุทฺโธ ปฏิกฺกณฺเหตุ อจฺจยนฺตํ,
 กาลนฺตเร สํวริตฺตุ ว พุทฺเธ,
 กาเยน วาจาเย ว เจตสา วา,
 ธมฺเม กุกฺกมฺมิ ปกตํ มยฺวา ยํ,
 ธมฺโม ปฏิกฺกณฺเหตุ อจฺจยนฺตํ,

กาลนุเร สัวรติ ว ธมฺเม.

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา,

สัเม กุมฺมํ ปกตํ มยา ยิ,

สัโฆ ปฏิกฺกณฺหตุ อจฺยณฺทํ,

กาลนฺตเร สัวรติ ว สัเม.

(คำว่า “สรณํ คโต” “อุปาสิกตฺตํ เทเสสึ” และ “ภาติ อสุสํ อนาคเต” สำหรับชายสวก ถ้ายิงสวกให้เปลี่ยน “สรณํ คตา” “อุปาสิกตฺตํ เทเสสึ” และ “ภาตินิสฺสํ อนาคเต”)

สวดจบแล้วกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วเลิกประชุม
ตอนเช้า หยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน

ต่อจากนั้นก็ฟังยังวันและคืน ให้ล่วงไปด้วยการฟัง
เทศนาบ้าง ธรรมสากัจฉาบ้าง สวดมนต์บ้าง ภาวนา
บ้าง ซึ่งเป็นอุบายชำระใจให้ผ่องใส อันเป็นกำไรที่ผู้ต้อง
การบุญต้องประสงค์ ท่านห้ามมิให้นำเรื่องและการงาน
อันเป็นข้าศึกแก่ความสงบมาสนทนาและประพฤติ.

การฟังธรรมเทศนา

การฟังธรรม นับว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลส่วนหนึ่ง

ท่านเรียกว่า “ธรรมสวนสมัย” บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
ที่จะให้เกิดเป็นบุญนั้นไม่ใช่แต่ว่าฟังเอามากเข้าว่า ต้อง
ตั้งอกตั้งใจฟังจริง ๆ ให้เกิดความรู้ความฉลาด แม้ถึงจะจำ
ไม่ได้ทั้งหมด ก็ให้คอยกำหนดจับหัวข้อไว้ว่าธรรมเทศนา
ก่นท่นว่าด้วยเรื่องอะไร สอนให้ละและให้ทำอย่างไร
เป็นคติเครื่องเตือนใจอย่างไร อย่าสนใจไปอื่น การฟัง
ธรรมเช่นนั้น จึงจะเป็นบุญให้เกิดปัญญาความรอบรู้ธรรมส
มถัมภ์พระพุทธพจน์ว่า “สุตฺตํ สลฺลํ ลภเต ปญฺญํ” ฟังด้วย
ดีย่อมได้ปัญญา ดังนี้

อนึ่ง เมื่อผู้ฟังธรรมตั้งใจฟังด้วยดี ย่อมได้รับผลใน
ปัจจุบันภพนี้ ๕ ประการ ดังพระพุทธภาษิตบรรหารที่
ทรงไว้ในคัมภีร์ปัญจกนิบาตอังคตตรนิกายว่า ถูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ อานิ
สงส์ ๕ อย่าง คือ

๑. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังเรื่องที่ยังไม่เคยฟัง
๒. ย่อมทำเรื่องที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน
๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้
๔. ทำความเห็นให้กลับถูก

๕. จิตต์ของผู้ฟังย่อมผ่องใส ฉะนั้น

เมื่อผู้ฟังธรรมได้ความรู้ความฉลาดจนสามารถทราบ
อรรถรสบรรเทาความสงสัยให้หมดไป กลับใจให้ถูกต้อง
จิตต์ผุดผ่องหมดราคี ถือว่าเป็นบุญราศีในปัจจุบันภพนี้
แม้ในภพหน้าก็หวังซึ่งสุคติโลกสวรรค์ สมดังวณประพันธ์
พระพุทธภาษิตว่า จิตฺเต ปริสฺสุเท สุคติ ปาฏิกงฺขา
“เมื่อจิตต์บริสุทธิ์ผ่องใส สุคติเป็นหวังได้” ดังนี้ จึงเป็น
การสมควร ที่ผู้รักษาอุโบสถจะพึงสนใจในการสวดธรรม
เทศนาด้วยประการฉะนี้.

การธรรมกัจฉา

นี้ได้แก่การสนทนากันในทางธรรมปฏิบัติเพื่อให้เกิด
ความรู้ความเข้าใจในวิถีทางปฏิบัติ ท่านจึงถือว่าเป็นบุญ
เป็นกุศลและเป็นอนุคมมงคลประการหนึ่ง ดังตรัสไว้ใน
มงคลสูตรว่า กาเลน ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมงฺกฺลมุตฺตมํ
“การสนทนาธรรมตามกาลนี้เป็นมงคลอย่างสูงสุด” ดังนี้

การสนทนากันในทางธรรม นอกจากให้เกิดความ
ชำนาญ บำรุงปฏิภาณไหวพริบให้คล่องแคล่ว ยังนับว่าเป็น
ทางให้แลกเปลี่ยนความรู้และข้อปฏิบัติของกันแลกันเพราะ

ว่าผู้ปฏิบัติแม้ถึงฟังจากครูคนเดียวกัน ปฏิบัติตามหลักอันเดียวกัน แต่ก็อาจมีความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ กันได้ รับผิดชอบแห่งการปฏิบัติผิดกันเป็นธรรมดา เมื่อเป็นเช่นนั้น เวลาว่างจากกุศลจิตอย่างอื่น ๆ แล้วหาโอกาสประชุมธรรมสภาจักษกัน ต่างก็จะได้อ่่ายความรู้และข้อปฏิบัติให้แก่กัน ตามที่รู้และปรากฏผล หากการสนทนานั้นอยู่ในระดับที่ตนปฏิบัติ ก็จะได้ตรวจสอบกับความปฏิบัติ ถ้าเป็นการถูกต้องโดยมีผู้รับรองยืนยัน จะได้ยึดเป็นหลักฐานเครื่องมั่นใจและเพิ่มศรัทธาปสาทะให้มีกำลังทวีขึ้น ถ้ามีผู้คัดค้านโต้แย้งชี้แจงมีเหตุผล ก็จักได้กลับตนปฏิบัติเสียใหม่ รวมความว่า การธรรมสภาจักษเป็นปฏิปทาของบัณฑิตชน เป็นทางส่งเสริมบำรุงตนให้ได้ผลในทางธรรมปฏิบัติ ช่วยกำจัดความโง่เขลารู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงเป็นข้อที่ผู้รักษาอุโบสถไม่พึงรังเกียจ พึงสนใจใคร่ต่อการสนทนาธรรมในกาลอันควร ถึงจะไม่รู้ไม่เข้าใจมาก ก็ยังดีกว่าไม่ทำอะไร หรือโพล่ไปสนทนาในเรื่องอันไม่เป็นประโยชน์ เช่น สนทนาถึงเรื่องบ้านช่องเรื่องข้าวเรื่องของเป็นต้น อันเป็นเหตุให้จิตกังวลเลื่อมจากบุญกุศลที่ควรจะได้

การสวดมนต์

การประชุมการสวดพระพุทธรูป ท่านก็ถือว่าเป็น
บุญกุศลอีกส่วนหนึ่ง สำหรับสวดมนต์ที่นักปราชญ์รวบรวม
ถ้อยคำออกมาจากพระไตรปิฎกเป็นสูตร เช่น มหาสติปัฏ-
ฐานสูตร กิติ เป็นคาถา เช่น เหมมา เหมสธณคมณปริทีปิกาถา
กิติ หรือคาถาที่รจนาชั้นเองก็ดี ล้วนเป็นเครื่องประกาศ
ทางสัมมาปฏิบัติ และกระตุ้นเตือนให้เกิดความสังเวชสลก
ใจให้มีสติช่วยตนของตนให้พ้นภัยในสังสารวัฏ ฉะนั้น ถ้าผู้
สวดรู้บาลีก็จะมีความปีติปลาบปลื้มใจเป็นอันสูงส่ง เพราะ
ในขณะที่สวดก็เท่ากับอุปัชฌาย์พระพุทธรูปโอวาท หรือคำสอน
ของนักปราชญ์มาพร่ำสอนตนเอง ถ้าไม่รู้บาลี แต่ทำ
ความหมายในใจว่าคำสอนที่เราสวด นี้เป็นพระพุทธรูปโอวาท
ตั้งใจสวดด้วยจิตประสาธเลื่อมใส โดยควบคุมใจให้แน
แน่นอยู่ในกระแสเสียงนั้น ดังนี้ ถึงแม้ไม่รู้ธรรมรส แต่ก็
ยังเป็นเหตุปลูก ความเลื่อมใส และเป็น อุบายจูงใจให้สงบ
หากจะไม่ได้บุญมากเพราะไม่ได้ทราบความหมาย ก็ยังนับ
ว่าดีกว่าที่จะปล่อยกายวาจาให้เฟ้นฟ่าน และพร่ำพูดไปใน

ทางอื่น อันไม่เป็นสาระประโยชน์ อย่างต่ำที่สุดก็จงจำคำ
พระพุทธพจน์ได้ อันส่อว่ามีนิสัยเป็นพุทธศาสนิกชน

ด้วยเหตุนี้ ผู้รักษาอุโบสถ เมื่อไม่มีกรณีกิจอันใด
ที่ยิ่งไปกว่าแล้ว ก็พึงประชุมกันสวดมนต์ตามโอกาส โดย
สมควรแก่สติกำลังของตน ๆ ที่จงจำได้ คงไม่ไร้ผลประ-
โยชน์เสียทีเดียว แม้นักปราชญ์ในครั้งก่อนเพียงแต่ได้
สดับคำว่า “พุทฺธ พุทฺธ” พระพุทธเจ้า ๆ ก็ยังเป็นเหตุ
ให้ได้ศรัทธา และความเลื่อมใสจนเป็นปัจจัยให้ได้ประสพ
ผลอันยิ่งใหญ่ก็มี เมื่อสาธุชนมีความเลื่อมใสได้ก็ถวายนมัสการ
ร่วมกันประชุมสวดพระพุทธมนต์ ก็ย่อมสัมฤทธิ์ผลเป็น
เทียงแท้.

การภาวนา

นี้เป็นวิธีอบรมใจให้บริสุทธิ์และเกิดความสว่างกระจ่างแจ้ง ถ้าทำได้อย่างที่สามารถแทงตลอดจนถึงมรรคผลและพระนิพพาน ท่านถือว่าเป็นบุญกุศลอันพิเศษไพศาลยิ่งกว่าบุญอย่างอื่น ๆ จึ่งนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ต้องการบุญจะพึงกระทำ

ภาวนา แปลว่าการอบรม หรือการยังกุศลความดี
ให้เกิด ท่านจัดไว้เป็น ๒ ชั้น คือขั้นต้นเรียกว่า “สมถ
ภาวนา” แปลว่า การอบรมทำใจให้สงบ ชั้นสองเรียกว่า
“วิปัสสนาภาวนา” แปลว่า การอบรมทำใจให้เห็นแจ้งชัด
เป็นข้อปฏิบัติเป็นที่จะแก้จิตให้บริสุทธิ์ และสว่างไสว
ละเอียดสุขุมขึ้นไปโดยลำดับ

การพึงธรรม การธรรมสักัจฉา และการสวตมณต์
ตามที่กล่าวมาแล้ว โดยตรงก็เพื่อศึกษาหาวิชาความรู้
ความเข้าใจในทางธรรมปฏิบัติ เมื่อได้วิชาความรู้แล้วนำ
เข้ามาฝึกใจสร้างใจให้เกิดเป็นตำรา โดยไม่ต้องอาศัยตำรา
ภายนอก การปฏิบัติเพื่อให้ใจเป็นเช่นนั้นแหละท่านเรียกว่า
ภาวนา ฉะนั้นการภาวนาจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับใจโดยเฉพาะ
ในที่นี้จะนำภาวนาวิธีทั้ง ๒ นั้นมากล่าวแต่โดยย่อ
พอเป็นตัวอย่าง ผู้มีศรัทธาแก่กล้าปรารถนาจะทราบโดย
พิสดาร จงตรวจดูในหนังสือวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้นเถิด.

สมถภาวนา

สมถภาวนาวิธีนั้น ได้แก่การเจริญกัมมัฏฐาน ๔๐
อย่างใดอย่างหนึ่งตามคราวที่ต้องการ เพื่อให้ใจสงบ คือ

เป็นสมาธิ ก็มีพื้นฐานอย่างหนึ่ง ๆ ก็เป็นเครื่องปราบกิเลส เครื่องเศร้าหมองของใจอย่างหนึ่ง ๆ ฉะนั้น ผู้จะเจริญ
 ก็มีพื้นฐานพึงตรวจดูจิตของตน เสียก่อน ว่าเวลานี้ ตกอยู่ใน
 อำนาจของกิเลสตัวไหน แล้วจึงค่อยเลือกก็มีพื้นฐานอัน
 เป็นคู่ปราบกันขึ้นเจริญ ก็มีพื้นฐาน ๔๐ อย่างนั้น คือ
 กสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิ-
 กูลสัญญา ๑ จตุราตุวัตถาน ๑ อรูป ๔ (พึงดูความ
 พิสดาร ในหนังสือสมถกัมมัฐานหลักสูตร นักรธรรมชั้นเอก)
 การที่ท่านกำหนดกัมมัฐานไว้มาก ก็เป็นเหมือนแพทย์ผู้
 ฉลาดจำต้องเตรียมยาไว้หลายขนาน เพื่อพอแก้ความต้อ
 การของคนไข้ฉะนั้น

วิธีเจริญสมถภาวนา

การเจริญสมถภาวนา สำหรับวันรักษาศุภโศภณนั้น
 ท่านแนะนำให้เจริญอนุสสติ ๖ ประการ คือ พุทธานุสสติ
 ธมมานุสสติ สังฆานุสสติ สัตถานุสสติ จาคานุสสติ
 และ เทวदानุสสติ แต่ความจริงจะเจริญกัมมัฐานบท
 ไต่บทหนึ่ง ตามแต่จะเห็นว่าจักเป็นประโยชน์แก่ตนในวัน

นนักโตทงน ในที่นั้นก็นำมาอธิบายพอเป็นตัวอย่าง
เฉพาะพุทธานุสสติก็มีพื้นฐานอย่างเดียว

คำว่าพุทธานุสสติ แปลว่าการระลึกถึงพระคุณ
ของพระพุทธเจ้า ผู้จะเจริญพึงปลื้กตนไปหาที่วิเวก คือที่
สงบในเอกเทศแห่งใดแห่งหนึ่ง ทำการสักการบูชาพระ
รัตนตรัยด้วยดอกไม้ธูปเทียนเป็นต้น เสร็จแล้วกราบ ๓
หน นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรง เอาขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับ
มือซ้าย ผินหน้าไปทางทิศที่ทำการบูชา นั้น หลับตาตั้งสติ
ตัดปิลิโพธิกังวล คือความห่วงใยทั้งหมดให้ออกไปจากใจ
ตั้งสัจจะไว้ว่าจะไม่ให้ใจไปเกี่ยวเกาะกับคนหรือเรื่องใด ๆ
ทั้งหมด แต่นั่นตั้งใจตรวจดูความประพฤติกายวาจาให้
เห็นความบริสุทธิ์อันเป็นอาการของศีล ถ้าไม่เห็นพึงตั้งสัจ
ใจตั้งวิริยเจตนาลงใจให้เห็นความบริสุทธิ์ของกายวาจาแล้ว
ในลำดับนั้น พึงระลึกถึงพระพุทธคุณโดยกว้างขวางพิสดาร
หรือโดยย่อ ตามกำลังสติปัญญาที่จดจำไว้ ระลึกทบท
ทวนมาจนให้พระพุทธคุณนั้น ๆ ปรากฏชัดขึ้นที่ใจ

การระลึกนั้น จะระลึกโดยย่อว่าพระพุทธเจ้าทรงพระ
คุณไว้ ๓ ประการ คือพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระ

มหากรุณาคุณ ข้อที่พระองค์ทรงรอบรู้สรรพสิ่งทั้งปวง จน
 สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถแสดงมาหาให้พระองค์หลงเชื่อ และ
 ตื่นเห็นเรียกว่าพระปัญญาคุณ ข้อที่พระองค์ทรงรอบรู้เท่า
 ทันสรรพสิ่งทั้งปวงแล้ว พระองค์ทรงใช้ความรู้ชั้นประ
 หานกิเลสमार มีโลก โกรธ หลง เป็นต้น ให้ขาดเติดจาก
 พระบวรชั้นรสนันทน ไม่กลับกำเริบขึ้นได้อีก เรียกว่าพระ
 วิสุทธิคุณ ข้อที่พระองค์ทรงสำเร็จเช่นนั้นแล้ว ไม่พักเสวย
 สันติสุขอยู่เฉพาะพระองค์ ทรงมีน้ำพระทัยกรุณาในสรรพ
 สัตว์เป็นเบื้องหน้า ทรงอุตสาหะเสด็จไปสั่งสอนหมู่ประชา
 นิกให้ได้สำเร็จมรรคผลโดยเสด็จพระองค์ท่าน เรียกว่า
 พระมหากรุณาคุณทั้งนี้ก็ได้ หรือจะระลึกโดยพิสดารตาม
 พระคุณเป็นบท ๆ ดังที่ท่านผูกไว้สำหรับนึกสำหรับสาธยาย
 ซึ่งเรียกว่าอนุสสรณนัย คือ อติปิ โส ภควา อรหิ
 สมมาสมพุทฺธो วิชชาจณสมฺปนฺโน สุกโต โลกวิน
 อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิสตฺถาเทวมุสฺसानิ พุทฺธो
 ภควาติ โดยนึกไปตามความหมายทีละบท ๆ ดังนี้ก็ได้

รวมความว่า จะระลึกถึงพระพุทธคุณโดยย่อหรือ
พิสดารก็ตามในที่สุดต้องระลึกจนให้สำเร็จ คือให้พระคุณ
นั้น ๆ ปรากฏชัดขึ้นในใจ โดยไม่ต้องอาศัยท่านบอกหรือ
ตำราว่าต้องให้ใจบอกใจ ใจเกิดเป็นตัวยุขานขึ้นได้เอง
ไม่ต้องงอนง้อผู้อื่น ต่อแต่นั้นใจก็สงบมีกำลังอาจหาญว่าเรึง
เกิดฉันทะอุตสาหะ ในอันที่จะตามเสด็จองค์พระสัมมา
สัมพุทธเจ้าบ้าง เมื่อฉันทะอุตสาหะแรงกล้าก็ไม่ย่อห่อหุ้ม
อุปสรรคใด ๆ ใจก็จะแกว่งกล้าสามารถปราบนิรวรณคือถิ่น
มิถุระ ความท้อแท้และความง่วงเหงา อันเป็นข้าศึกเสีย
ให้ราบสนิท นี่เป็นผลที่มุ่งหมายแห่งการเจริญพระกัม-
มัฐานบทนี้ แท้ที่จะทำให้สำเร็จเป็นดังว่ามานี้ ไม่ใช่เป็น
ของที่จะพึงทำได้ง่ายนัก ฉะนั้นผู้รักษากุโบสถ พึงปลุกหา
โอกาสเจริญพระกัมมัฐานบ่อย ๆ ค่อยทำค่อยไป ถ้าไม่
ถอยหลัง คงจะสำเร็จจนได้

วิปัสสนาภาวนา

การอบรมใจให้เห็นแจ้งชัด ตามความเป็นจริงของ
สภาวะธรรมนั้น ๆ ชื่อว่าวิปัสสนาภาวนา นี่เป็นบทอบรม

ใจชั้นสุดท้ายหรือชั้นจบ เมื่อผู้ปฏิบัติศึกษาอบรมจนชั้น
 แล้วก็นับว่าสำเร็จเสร็จกิจ หมดเรื่องที่จะต้องศึกษาปฏิบัติ
 อีกต่อไป ผู้กำลังศึกษาอบรมอยู่ ได้นามว่ากัลยาณปุถุชน
 บ้าง พระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคา
 มีบ้าง ผู้ศึกษาสำเร็จแล้ว ที่เป็นสามัญทั่วไป ได้นามว่า
 พระอหันทขันอาสาฬ ที่เป็นพิเศษคือสำเร็จก่อนคน
 ทั้งหมดได้นามว่า พระอรหนต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้
 เจริญวิปัสสนาภาวนา^๕ ขึ้นต้นท่านให้ศึกษาให้รู้ธรรม ๓
 ประการก่อน คือ ธรรมเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา ๑ ธรรม
 เป็นเหตุเกิดขึ้นตั้งอยู่ของวิปัสสนา ๑ ตัววิปัสสนาเอง ๑
 สังขารธรรมทั้งสี่^๕ ที่ท่านบัญญัติว่าขันธ ๕ อายุตระ ๑๒
 ธาตุ ๑๘ และอินทรีย์ ๒๒ เป็นต้น จัดเป็นธรรมที่เป็น
 อารมณ์ของวิปัสสนา วิสุทธิ ๒ ตอนต้น คือศีลวิสุทธิ
 ความหมดจดแห่งศีล ๑ จิตตวิสุทธิ ความหมดจดแห่งจิตต์
 คือ สมาริ ๑ ^๕นี้เป็นธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นตั้งอยู่ของวิปัสสนา
 วิสุทธิ ๕ ตอนปลาย คือ ทิฏฐิวิสุทธิ ความหมดจดแห่ง
 ความเห็น ๑ กังขาวิตรณวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณ
 เป็นเครื่องข้ามความสงสัย ๑ มัคคามัคคญาณทัตสนวิสุทธิ

ความหมกตแห่งญาณทัสสนะว่า นี่เป็นทางหรือมิใช่ทาง ๑
 ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมกตแห่งญาณทัสสนะว่า
 นี่เป็นทางปฏิบัติ ๑ ญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมกตแห่ง
 ญาณทัสสนะ คือความรู้ความเห็นในมรรคสี่ ๑ เป็นตัว
 วิปัสสนา

ผู้ใคร่จะทราบโดยกว้างขวางพิสดาร พึงตรวจดูใน
 หนังสืออื่น ๆ ที่ท่านอธิบายไว้ในที่นี้ยกมากล่าวแต่โดยย่อ
 พอเป็นแนวทางเบื้องต้นเท่านั้น

วิธีเจริญวิปัสสนาภาวนา

ผู้จะเจริญวิปัสสนานี้ ต้องชำระศีลให้บริสุทธิ์และ
 อบรมสมาธิให้เกิดขึ้นแล้วจึงค่อยเจริญ เพราะสมาธิเป็น
 เหตุให้วิปัสสนาเกิดขึ้นตั้งอยู่ดังกล่าแล้ว

เมื่อสาธุชนได้รักษาศีล และเจริญสมถภาวนาให้เกิด
 ให้เป็นขึ้นโดยสมควรแล้ว พึงศึกษาปฏิบัติขั้นวิปัสสนา-
 ภาวนาต่อไปดังนี้ ครั้นทำบุรพกิจเบื้องต้นดังกล่าวไว้ใน
 สมถภาวนานี้แล้ว พึงตรวจดูศีลสมาธิที่ตนรักษปฏิบัติ
 มาแล้วนั้นจนให้เห็นความบริสุทธิ์ผุดผ่อง ควรจะเป็นเหตุ

เป็นปัจจัยแห่งวิปัสสนาได้แล้ว ในลำดับนั้น พึงตรวจดู
ธรรมอันเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาต่อไป คือ ชันธ ธาตุ
อายตนะ เป็นต้น

ในที่นี้จักยกขันธ ๕ มาแสดงให้เห็นพอเป็นตัวอย่าง
โดยสังเขป คือ ให้ใช้ปัญญาพิจารณาตรวจดูให้รู้ลักษณะ
ขันธทั้ง ๕ โดยแจกเป็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ธรรมชาติอันทรุดโทรมฉิบหายไปเพราะปัจจัยอัน
เป็นข้าศึกมีเย็นร้อนเป็นต้น เรียกว่ารูป สงเคราะห์ด้วย
ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และอุปาทายรูป ๒๔ ความรู้
เสวยอารมณ์เป็นสุข ๑ เป็นทุกข์ ๑ ไม่สุขไม่ทุกข์ คือ
เฉยๆ ๑ เรียกว่า เวทนา ความกำหนดจดจำได้ซึ่งอารมณ์
คือจำ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์
เรียกว่า สัญญา สภาพอันแต่งจิตปรุงจิตให้ดีให้ชั่วให้เป็น
กลางๆ ได้แก่เจตสิกธรรม ๕๐ ดวง โดยยกเวทนา สัญญา
เสีย เรียกว่า สังขาร ธรรมชาติที่รู้แจ้งซึ่งอารมณ์ทาง ตา
หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยตรงได้แก่จิตที่อาศัย จักขุ
โสต ฆาน ชิวหา กาย มโน เกิดขึ้น ๘๘ ดวง เรียกว่า
วิญญาณ

เมื่อรู้จักลักษณะของเบญจขันธ์ โดยอาการดังนี้ แล้ว
 พึงยกเบญจขันธ์ขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ต่อไปว่า รูป เวทนา
 สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นของไม่เที่ยง เพราะเปลี่ยน
 แปรไปทุกขณะ หาเวลาดำรงคงที่อยู่ไม่ได้ เกิดขึ้นเป็น
 เด็ดแล้วก็ไม่คงเป็นเด็กอยู่ตงั้นนั้น แปรไปเป็นผู้ใหญ่ เป็น
 คนแก่ และเป็นผีในที่สุด เมื่อพิจารณาให้ละเอียดลง
 ไป ก็เห็นว่าเบญจขันธ์เป็นจุกระแสน้ำเลื่อนไหลไปสู่
 ความดับสูญอยู่ทุกขณะ ซื่อว่าเป็นทุกข์ทนได้ยาก เพราะ
 ถูกความเกิดและความดับบีบคั้น บวนวนก่อให้เกิดทุกข์อยู่
 ร่ำไป และซื่อว่าเป็นสภาพไม่มีตัวไม่มีตน เพราะไม่อยู่ใน
 อำนาจ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา หาเจ้าของมิได้เป็น
 สภาพว่างจากตัวตน ว่างจากสัตว์บุคคล กลับกลายหายตัว
 ไปมีแล้วกลับไม่มี เป็นจากความฝัน หาสาระเครื่องรับ
 ประกันไม่ได้

ให้พิจารณาคำสอนนี้ โดยกว้างแคบตามแต่จะกำหนด
 จดจำตำราไว้ได้ แล้วให้พยายามพิจารณาทบทวนไปทวนมา
 ตรวหาหลักฐาน พยาน เข้าประกอบให้เกิดความสว่าง
 กระ้างแจ้งขึ้นที่ใจจนทั้งตำราภายนอกได้ ปรากฏเป็น

ดำรงขึ้นภายในใจ ใจที่รู้แจ้งเห็นจริง รับเป็นพยานให้
 การได้เองว่า เบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร
 วิญญาณ ไม่เที่ยงจริง เบญจขันธ์ใดไม่เที่ยง เบญจขันธ์
 นั้นก็ชื่อว่า เป็นตัวทุกข์จริง เบญจขันธ์ใดเป็นตัวทุกข์
 เบญจขันธ์นั้นก็เป็นอนัตตาหาตนหาตัวไม่ได้จริง เมื่อค้น
 หาสาระแก่นสารในเบญจขันธ์ไม่มีเช่นนี้ ก็ไม่ใช่ดีในอัน
 ที่จะยึดถือเบญจขันธ์นั้นว่า “เป็นขันธ์ของเรา” ด้วยอำนาจ
 ถัดมา ว่า “เราเป็นเบญจขันธ์” ด้วยอำนาจมานะ ว่า
 “เบญจขันธ์เป็นตัวตนของเรา” ด้วยอำนาจทิฏฐิ ลำดับนั้น
 ก็จะเกิดนิพพิทาญาณ คือเบื่อหน่ายเกลียดชังในเบญจขันธ์
 เมื่อหน่ายย่อมคลายความกำหนัดยินดีในเบญจขันธ์ แต่
 นั้นจิตก็จะวิมุตติหลุดพ้นจากเบญจขันธ์ คือปล่อยวาง
 เบญจขันธ์เสียได้ ขอมให้เบญจขันธ์เป็นไปตามธรรมชาติ
 ของเขา ด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ ชื่อว่าจิตที่อบรมนั้น
 ถึงความสำเร็จ ทำลายเบญจขันธ์ให้กระจาย ไม่มีเบญจ-
 ขันธ์ครองครองรับสรรพกิเลสอีกต่อไป กิเลสเมื่อไม่มีครอง
 ครอบรับก็ตั้งอยู่ไม่ได้ ชื่อว่ากิเลสก็พลอยหลุดหล่นพ้นจาก
 ความเป็นมารไป ด้วยประการฉะนี้.

ภาวนา ๒ ประการทั้งที่ไต่ยกขึ้นมาซึ่งแรงโดยย่อนั้น
 ท่านถือว่าเป็นกุศลชั้นสูง มีผลพิเศษไพศาลยิ่งกว่าทาน
 และศีลเป็นต้น จึงเป็นกิจที่สาธุชนจะพึงหาโอกาสเจริญ
 ตามควร อย่ามัวประมาทปล่อยให้โชคโอกาสล่วงเลยไปเสีย
 ถึงแม้จะเจริญไม่ได้ดี ไม่พอที่จะสำเร็จเป็นญาณวิถิให้ลุถึง
 มรรคผลและนิพพานในปัจจุบันกาลภพนี้ได้ ก็จะได้สำเร็จเป็น
 อุภิสสัย คือเป็นต้นทุนเครื่องสนับสนุนจิตให้ประณีต
 ต่อไปในภพหน้า.

อนึ่ง การฝึกหัดอบรมขั้นแรก ๆ ต้องฝืนใจ เพราะ
 ยังไม่มีปฐาปะการความเลื่อมใสในการนั้น ฉะนั้น ก่อนจะเจริญ
 พึงสังกัสจะกำหนดกาลเวลาไว้ว่า จะเจริญช่วงเวลาเท่า
 นานเท่านี้เท่านี้ หรือชั่วรูปดอกเทียนดอกเป็นต้น แล้ว
 เพียรพยายามทำไปให้ได้ตามกำหนด เมื่อถึงกำหนดแล้ว
 จึงหยุดพัก แล้วพยายามทำบ่อย ๆ ในโอกาสต่อไป เมื่อจะ
 หยุดพึงเลิกนั่งขัดสมาธิ นั่งคุกเข่าทำพรหมประณมมือกราบ
 ๓ หน้า

สาธุชนผู้รักอาอุโสด มากำหนดบรรจุเวลาให้เต็ม
 พร้อมทั้งนานาวิธกุศล คือพึงธรรมเทศนาบ้าง สนทนา

ธรรมสากัจฉาบ้าง สวดมนต์บ้าง ภาวนาบ้าง ตามแนวที่
ได้แนะนำมา เชื่อว่าทำวันคืนของตนให้มีความหลากหลาย สมกับ
ที่หลักเร้นพื้นหาสันติสุขในทางธรรม และสมกับที่ต้องลง
ทุนสละละเคสสถาน ขอมเสียเวลาการงานทางโลก ไม่ขาด
ทุนเสียเวลาเปล่า

อุโบสถ ๓ อย่าง

ผู้รักษากุโบสถนั้น ถึงแม้อุโบสถมีองค์ ๘ เท่ากัน
ต่างคนก็ต่างตั้งวิริตเจตนาสมาทานเหมือนกัน กัน แต่อาจ
ได้รับผลยิ่งหย่อนกว่ากันด้วยสามารถแห่งอาการรักษาปฏิบัติ
ยิ่งหย่อนตามกัน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงจัดอุโบสถไว้ ๓ ประเภท
คือ นิกัณฐอุโบสถ ๑ โคบาลอุโบสถ ๑ อริยอุโบสถ ๑
ทั้งนี้จะอธิบายต่อไปนี้

นิกัณฐอุโบสถ

นี้หมายถึงอุโบสถของคนภายนอกพระพุทธศาสนา ซึ่ง
มีลัทธินิยมตั้งวิริตเจตนาโดยมีเขตจำกัด คือ งดเว้นไม่
ประพฤติกิเลสสิกขาบทเฉพาะในบุคคลบางพวก บางหมู่
บางทิศ บางทาง เช่น สมาทานศีลแล้วไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลัก-

ทรัพย์เป็นต้น ของคนหมู่นั้น และอยู่ที่ศุนั้น แต่ของคน
 หมู่น้อยที่ศุนั้นไม่เจตเวณ หรือเจตเวณ เฉพาะที่เป็นญาติมิตร
 และที่ตนรักใคร่ชอบใจ นอกนั้นไม่เจตเวณ การเจตเวณเช่นนี้
 ก็มีคุณอยู่ เพราะนับว่ายังดีกว่าผู้ที่ไม่เจตเวณเสียเลย แต่
 เป็นไป ในทางที่แคบ เป็นความปฏิบัติที่เห็นแก่ตัวและพวก
 ของตัว จึงนับว่ามีคุณด้อยกว่าอุโบสถอีก ๒ อย่าง

โคपालอุโบสถ

นี่เป็นอุโบสถในพระพุทธศาสนา คืออุโบสถอัน
 ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั่นเอง แต่อาการของผู้รักษาศ
 ปฏิบัติเหมือนอาการของคนเลี้ยงโค คนเลี้ยงโคเพราะเห็น
 แก่ค่าจ้าง ถึงจะเลี้ยงโคเป็นอย่างดีจนมีความชอบก็มีสิทธิ
 เพียงได้ค่าจ้างเป็นส่วนรางวัลเพิ่มเติม แต่ไม่มีโอกาสได้มี
 สิทธิเป็นเจ้าของแห่งโคนม ไม่มีส่วนได้เต็มรสแห่งนมโค
 จันใด อันผู้รักษาศอุโบสถนั้นก็เหมือนกัน เมื่อสมาทาน
 อุโบสถแล้ว ไม่ใส่ใจในการบุญกุศล มีการพึงธรรมเทศนา
 เป็นต้นดังกล่าวนั้น ที่ทำได้เป็นอย่างดี ก็เพียงทนระวัง
 รักษาองค์อุโบสถไว้ไม่ให้ขาด มุ่งแต่ให้ได้รับความนิย
 มสรรเสริญเป็นเบื้องหน้า ยังวันคืนให้ล่วงไปด้วยการพูด

ติวจำนงกลา คือพูดถึงเรื่องบ้านเรือนสวนไร่นา บ้างก็
 นิินทาลูก บ้างก็สรรเสริญหลาน พูดถึงการซื้อถูกขายแพง
 เป็นต้น ในที่สุดก็ไม่มีโอกาสได้ดื่มรสของศีลธรรม ได้
 ประโยชน์เพียงเก็บกายวาจาไม่ให้ประพฤติกุจจริต ชั่ววัน
 หนึ่งคืนหนึ่ง ก็ได้รับความยกย่องสรรเสริญว่าเป็นคนชั่ว
 วัตรจำศีลเท่านั้น แต่ก็ยังจั่วว่าดีกว่านิคัณฐ์อุโบสถ เพราะ
 ไม่จำกัดเขตและบุคคล เป็นทางให้เกิดผลกว้าง ฉะนั้น

อริยอุโบสถ

นี้จัดเป็นอุโบสถชั้นเยี่ยมชั้นประเสริฐ คือผู้ปฏิบัติ^๕
 ออกตั้งใจรักษาคำ^๕นี้ นอกจากคอยระวังกายวาจาไม่ให้
 ประพฤติล่วงองค์ศีลนั้น ๆ แล้ว ก็อุทิศสำหรับพยายามพึงธรรม
 เทศนาบำรุงสติปัญญาเสริมศรัทธาปสาทะ พุทธธรรมสักจัน
 ถ่ายความรู้เก่ารับความรู้ใหม่ สวดมนต์บำรุงจิตให้ผ่องใส
 และเจริญภาวนาตามที่กล่าวมาแล้ว ทั้งตั้งใจละปติ โพรกังวล
 ในเรื่องและการงานอันเป็นข้าศึกแก่อุโบสถให้เด็ดขาด แม้
 มีอุปสรรคเกิดขึ้นก็ไม่ยอมสละละองค์อุโบสถ และทอดทิ้ง
 การกุศลที่ตนบำเพ็ญอยู่ในวันนั้น พึงเห็นตัวอย่างกัณเฑาะ
 นางวิสาขามหาอุบาสิกาครั้งพุทธกาล ซึ่งปรากฏว่าในวันที่

พระนางวิสาขาไปรักษารูปอกุศลและพึงธรรมอยู่ที่วัด เกิดมี
 พวกโจรลอบขุดอุโมงค์เข้าไปภายในคฤหาสน์ของท่าน เพื่อ
 ปล้นทรัพย์ นางทาสีสาวใช้ได้เห็นเหตุการณ์นั้นแล้วรีบไป
 ร้องเรียนให้พระนางวิสาขาทราบ พระนางวิสาขาแทนที่จะ
 สะดุ้งเสียใจ กลับขับไล่นางสาวใช้นั้นให้กลับไปเสียถึง ๓ ครั้ง
 พร้อมกับสั่งว่า เมื่อมันต้องการอะไรก็จงขนเอาไปให้พอใจ
 เถิด และเธออย่ากลับมาบวบนั่นอีก ฉันจะพึงธรรม
 รักษาศีล ในที่สุดปรากฏว่าพวกโจรเหล่านั้น เพราะได้ยิน
 คำพระนางวิสาขากล่าวกับนางสาวใช้ ก็เลยกลับใจด้วยมี
 ความเลื่อมใสในน้ำใจอันเด็ดเดี่ยวนั้น เลยไม่เอาอะไรแม้
 เพียงสิ่งเดียว ชวนกันกลับหมด นั่นนับว่าเป็นตัวอย่างใน
 อริยอุโบสถนี้

สาธุชนผู้รักษารูปอกุศล พึงอุตส่าห์พยายามปฏิบัติ
 รักษารูปอกุศลของตนให้ละเอียดประณีตขึ้นโดยลำดับ แม้
 ขั้นต้นหากจะทำได้เพียงเป็นโคบาลอุโบสถ ก็นับว่ายังดี
 กว่าที่ไม่รักษา ต่อไปก็ค่อยอุตส่าห์พยายามให้ดำเนินเข้า
 ขั้นอริยอุโบสถ ก็จักได้เต็มรสอันเยือกเย็นอยู่เป็นสุขตลอด
 กาลนาน.

อานิสงส์แห่งการรักษารักษาอุโบสถ

อันผู้รักษารักษาอุโบสถคือนั้น ย่อมได้อานิสงส์ทั้งชาติ
และชาติหน้าโดยอนุรูปแก่ความปฏิบัติของตน ๆ ทั้งพระ
พุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในตอนท้ายแห่งอุโบสถสูตรว่า “ภูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ที่อริยสาวกเข้า
อาศัยอยู่แล้ว เป็นคุณมีผลใหญ่และอานิสงส์ใหญ่ มีความ
รุ่งเรืองแผ่ไพศาลมาก” ดังนี้ จะยกคุณประโยชน์แห่งการ
รักษารักษาอุโบสถมาชี้ให้เห็น พอเป็นเครื่องบำรุงศรัทธา
ปสาทะ ดังต่อไปนี้

๑. ตามธรรมภาคเรา วันปกติย่อมใช้กายวาจาใจ
ให้สาละวนหมกมุ่นอยู่ในการงานทางบ้านนาประการ การ
งานบางอย่างก็สะดวก บางอย่างก็ติดขัด ที่ติดขัดก็เป็นต้น
ตอก่อให้เกิดกายวาจาใจเศร้าหมอง เพราะต้องการให้สิ่งนั้น ๆ
สำเร็จผลดังประสงค์ เมื่อนานวันนานเดือนหนึ่งปี กาย
วาจาใจก็หม่นหมองเป็นมลทินขึ้นโดยลำดับ จนถึงกับไม่
สามารถชำระล้างให้สะอาดได้ก็มี เมื่อสาธุชนถือโอกาสเข้า
รักษารักษาอุโบสถ ก็นับว่าเป็นอุบายชำระมลทินนั้น เพราะ
ได้ปลดปล่อยการงานทางบ้านออกจากกายวาจาใจ เป็น

การปล่อยวางภาระ ของกายวาจาใจให้ได้ พักผ่อน เสียครั้ง
หนึ่ง.

๒. การพักการงานทางบ้านแล้ว ไปหาอุบายควบคุม
กายวาจาใจให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม นับว่าเป็นอุบาย
ให้กุศลผลนั้นมีโอกาส ได้ชำระกายวาจาใจของตนเสียครั้ง
หนึ่ง คือ ๖ วัน ๗ วัน ได้ชำระกันครั้งหนึ่ง ถึงจะไม่สะอาด
จนพอง ก็เป็นทางไม่ให้หม่นหมองทวีขึ้นมาก การรักษา
อุโบสถนั้นโดยความมุ่งหมายก็เพื่อเป็นอุบายชำระกายวาจา-
ใจดังกล่าวมานี้ประการหนึ่ง.

๓. วันปกติที่ไม่รักษามุขอุโบสถ นับว่ากายวาจาใจต้อง
เป็นทาสกรรมกรของคนและคนอื่นสัตว์อื่นมากมาย บาง
ครั้งต้องเป็นทาสของลูก ๆ หลาน ๆ บางก็ต้องเป็นทาส
ของวัวควายและเป็ดไก่ ต้องยอมคนลงให้คนและสัตว์
เหล่านี้ใช้เกือบจะไม่มีเวลา แส่นที่จะเหนื่อยแสร่นที่จะ
ลำบาก แม้จะได้ค่าจ้างคือทรัพย์และความยินดีเป็นค่าแรง
ก็เพียงนึกน้อยและให้คุณชั่วเวลาเพียงชาติเดียว ส่วนวัน
รักษามุขอุโบสถ นับว่าเป็นโอกาสให้บุคคลพ้นจากความเป็น
ทาสเช่นนั้น แล้วข้ามอบกายวาจาใจเป็นทาสของพระ

รัตนตรัย ซึ่งนับว่าเป็นทาสที่มีเกียรติ และได้รับค่าแรงงาน อันมีเกียรติด้วย กล่าวคือได้ความบริสุทธิ์ผุดผ่องของกาย วาจา ใจ และความเยือกเย็นเป็นสุขทั้งภพนี้และภพหน้า เป็นค่าแรงงาน.

๔. การเข้ารักษาศูโบสถ นับว่าเป็นการเข้าถือนวช ของคฤหัสถ์ เพราะเป็นอุบายเว้นจากบาป แล้วอบรมบ่ม กายวาจาใจให้สุขเกิดเป็นรสหวาน ซึ่งเป็นผลที่ต้องการทั้ง ทางคฤหัสถ์และคฤหัสถ์จริงอย่างนั้น น้ำใจธรรมาภัยอัน ธรรมอบรมบ่มให้สุขแล้วย่อมเกิดรสหวาน คือนำรักนำ เคารพและนำคบค้าสมาคมด้วยความสนิทสนม กายและ วาจาอันศีลอบรมบ่มให้สุขแล้วย่อมเกิดมีรสหวาน กล่าว คือกิริยาทางกายหวานตาน้ำดูน่าชม คำพูดทางวาจาก็หวาน หู ฟังไม่รู้เบื่อ.

๕. ตามที่กล่าวมา ๔ ประการนี้เป็นอนิสงส์จะพึง เห็นได้ด้วยตนเองในชาตินี้ ส่วนอนิสงส์ในชาติหน้านั้น แม้ถึงจะยังไม่มีผู้รับรองยืนยัน เพราะทุก ๆ คนยังไม่ตาย หรือจะเคยตายมาแล้วก็เป็นการเหลือวิสัย ที่จะจดจำนำมา เป็นพยานได้ แต่ก็พอมีแนวทางที่จะคาดคะเน หรือ

สันนิษฐานลงด้วยเหตุผลว่า กายวาจาใจที่บริสุทธิ์สะอาด
 ด้วยอำนาจศีลธรรมที่ได้ปฏิบัติไว้ในชาตินั้นนั้นแล จะเป็น
 พืชพันธุ์ เป็นเครื่องรับประกันให้เกิดผลคู่ควรกันในชาติ
 หน้า สมด้วยพระคาถาพุทธภาษิตว่า

โย ธมฺมจารี กาเยน วาจา ย อุตฺตมเจตฺตสา
 อีเชว นํ ปสฺสณฺติ เปจฺจ สกฺเค ปโมทติ.

ผู้ใดประพฤติเป็นธรรม ด้วยกายวาจา และด้วยใจ
 ในชาตินี้ เขาย่อมได้รับความสรรเสริญ ครั้นละโลกนี้ไป
 เขาย่อมบันเทิงเบิกบานในโลกสวรรค์ ดังนี้

การเตรียมส่งอุโบสถ

เมื่อสาธุชนไปรักษาอุโบสถ และบำเพ็ญบุญที่วัด
 ครั้นเสร็จกิจหรือสิ้นเขตกำหนดแล้วจะกลับบ้าน ฟังเพลง
 จำอวดพระสงฆ์พร้อม ๆ กัน ดังนี้

อามลาพระสงฆ์

หนุตทานิ มยํ ภนฺเต กจฺจาม,
 พหุกิจฺจา มยํ พหุภรณฺเฑ.

เมื่อพระสงฆ์เถระตอบอนุญาตว่า “ยสฺสทานิ ตุมฺหะ
กาถิ มณฺณถ” ฟังรับพร้อมกันว่า “สาธุ ฆนฺเต” ดังนี้
แล้วกราบพร้อมกัน ๓ หนแล้วกลับบ้านได้.

เมื่อกลับไปถึงบ้านแล้ว ถ้ายังไม่สิ้นเขตรักษาอุโบสถ
ก็จะมีสติสัมปชัญญะสำรวมกายวาจาให้จงดี อย่าให้ล่วง
องค์แห่งอุโบสถนั้น ๆ ได้ ถ้าสิ้นเขตแล้วก็พึงตั้งใจว่า
ถ้าไม่มีเหตุจำเป็นจนเหลือวิสัย ก็จะไม่สละละองค์แห่ง
อุโบสถก่อน หรือให้ตั้งวิริตฺตเจตนาไว้เสียทีเดียวว่าจะรักษา
องค์แห่งอุโบสถต่อไปอีกวันหนึ่ง ส่วนข้อปฏิบัติอย่างอื่น ๆ
จะลดทอนผ่อนลงเสียก็ได้ การตั้งใจรักษากองต์แห่ง
อุโบสถตอนนี้ เรียกว่าปฏิบัติเตรียมส่งอุโบสถ ด้วยมีความ
มุ่งหมายให้อุโบสถสำเร็จผลเต็มตามมาตรฐาน จึงเป็นการ
สมควรที่ผู้รักษาอุโบสถจะพึงปฏิบัติด้วยประการฉะนี้.

ระเบียบถวายไทยทานต่าง ๆ

การถวายสิ่งของไทยทานนั้น ต้องทำด้วยอาการอัน
เคารพและถูกต้องตามระเบียบที่ดี อย่าทำโดยเสียไม่ได้
มีอาการ कुछ ทั้งเสีย เพราะเมื่อทำโดยเคารพและถูกต้องตาม
ระเบียบที่ดี ก็จะเป็นเครื่องเพิ่มพูนกุศลบุญราศีให้ทวีขึ้น
อีกส่วนหนึ่ง

เมื่อจะถวายไทยทาน ฟังเตรียมตัวดังนี้ ยกเครื่อง
ไทยทานที่จะถวายไปวางไว้ตรงหน้าพระ หรือท่ามกลางตรง
หน้าผู้ถวาย ถ้ามีถ้วยสายสิญจน์ให้คล้องถ้วยสายสิญจน์ที่
เครื่องไทยทานแล้วโยงไปให้ไต่จับทั่วกันทุก ๆ คน ถ้าไม่มี
เพียงแต่ส่งใจไปที่เครื่องไทยทานก็ได้ ในลำดับนั้นเริ่ม
จตุรปูเทียนบุชาพระรัตนตรัย แล้วนั่งคุกเข่าทำพรหม
ประณมมือ หัตถ์หน้าบุชาพระ นำให้ว้พระตามวิธีที่กล่าว
มาแล้วในตอนว่าด้วยวิธีสมาทานอุโบสถ ถ้ามีประสงค์จะ
รับศีลก็อาราธนาสมาทานศีล เสร็จแล้วหัตถ์หน้า นำ หนท
มยว่า “หนท มย พุทธสฺส ภควโต ปุพฺพภากณมการิ
กโรม เส” ตั้งนโมพร้อม ๆ กัน ๓ หน ต่อแต่นั้นหัตถ์หน้า
นำเปล่งคำถวายเครื่องไทยทาน จบแล้วนำเข้าไปประเคน

พระสงฆ์ พระสงฆ์รับแล้วเริ่มอนุโมทนาทาน ผู้ถวาย
เตรียมกรวตนาฏทิศส่วนบุญให้แก่มารดาบิดา ครูบาอาจารย์
ตลอดถึงผู้มีคุณและสัตว์ทุกจำพวก ครั้นพระสงฆ์อนุโมทนา
จบแล้ว กราบ ๓ หน เสร็จพิธีถวายเครื่องไทยทานต่าง ๆ
แทน.

คำถวายไทยทานต่าง ๆ

คำถวายกฐิน

อิมิ สปริวาริ กจินจิวรทุสสํ สัมมุตโต โอโณชยาม.
ทุติยมปี ฯ เป ฯ ตติยมปี ฯ เป ฯ

คำถวายกฐินอีกแบบหนึ่ง

อิมิ ภนฺเต สปริวาริ กจินทุสสํ สัมมุตโต โอโณ-
ชยาม, สารุ โน ภนฺเต สโม อิมิ สปริวาริ กจินทุสสํ
ปฏิกุณฺหาตุ, ปฏิกุณฺหาตุ จ อิมินา ทุสฺเสน กจินิ
อตุรตุ, อมฺหากิ ทิฆมฺมตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้าป่าเป็นสงฆ์

เอตานิ มยฺ ภนฺเต จีวรานิ สปริวารานิ ภิกฺขุ-

สัณฺฑสฺส โอลฺลชยาม, สารุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสฺสโฆ
เอตานิ จีวรานิ สปริวารานิ ปฏิกฺกณฺหาตุ อมฺหากํ
ทึฆฺรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้าป่าเป็นบุคลลิก

อิมํ ภนฺเต จีวรํ สปริวารํ สีลวนฺตสฺส นียฺยาเทม
สารุ โน ภนฺเต สีลวา อิมํ จีวรํ สปริวารํ ปฏิกฺกณฺหาตุ
อมฺหากํ ทึฆฺรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้ามหาบังสกุล

อิมํ มหาปัสฺสูลจีวรํ สีลวนฺตสฺส นียฺยาเทม, สารุ
โน ภนฺเต สีลวา อิมํ มหาปัสฺสูลจีวรํ ปฏิกฺกณฺหาตุ
อมฺหากํ ทึฆฺรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้าไตรจีวรเพื่อญาติผู้ตาย

อิมานิ มยฺ ภนฺเต ติจีวรานิ สปริวารานิ ฐมฺมิกานิ
ฐมฺมตฺถุธานิ อีธ อาเนตฺวา จิตฺตานิ สีลวนฺตานํ นียฺยา-
เทม, สารุ โน ภนฺเต สีลวนฺโต อิมานิ ติจีวรานิ
สปริวารานิ ฐมฺมิกานิ ฐมฺมตฺถุธานิ ปฏิกฺกณฺหาตุ
อมฺหาณญฺเฆว กาลกตานํ มาตาปิตุอาทินญฺจ ทึฆฺรตฺตํ
หิตาย สุขาย. (ถ้าพระรับรูปเดียว “สีลวนฺตานํ” เปลี่ยน
เป็น “สีลวนฺตสฺส” “สีลวนฺโต” เป็น “สีลวา”)

คำถวายผ้าจำนำพรรษา

อิมานิ มยํ ภนฺเต วสุสวาสิกานิ สปริวารานิ อิธ
 อาเนตฺวา จิตานิ ภิกฺขุสํหสฺส นียฺยาเทม, สาธุ โน
 ภนฺเต ภิกฺขุสํโห อิมานิ วสุสวาสิกานิ สปริวารานิ
 ปฏิกฺกณฺหาตุ อมฺหากํ ทิฆมตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายผ้าอาบน้าฝน

อิมานิ มยํ ภนฺเต วสุสิกสาฎกานิ สปริวารานิ อิธ
 อาเนตฺวา จิตานิ ภิกฺขุสํหสฺส นียฺยาเทม, สาธุ โน
 ภนฺเต ภิกฺขุสํโห อิมานิ วสุสิกสาฎกานิ สปริวารานิ
 ปฏิกฺกณฺหาตุ อมฺหากํ ทิฆมตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายบิณฑบาตเป็นสังฆทาน

อิมานิ มยํ ภนฺเต ปิณฑปาตานิ สปริวารานิ อิธ
 อาเนตฺวา จิตานิ ภิกฺขุสํหสฺส นียฺยาเทม, สาธุ โน
 ภนฺเต ภิกฺขุสํโห อิมานิ ปิณฑปาตานิ สปริวารานิ
 ปฏิกฺกณฺหาตุ อมฺหากํ ทิฆมตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายบิณฑบาตเป็นบุคคลิก

อิมานิ มยํ ภนฺเต ปิณฑปาตานิ สปริวารานิ อีธ
 อาเนตฺวา จิตานิ สีลวนฺตสฺส นียฺยาเทม, สาธุ โน
 ภนฺเต สีลฺวา อิมานิ ปิณฑปาตานิ สปริวารานิ
 ปฏิกฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายสลาก

อิมานิ มยํ ภนฺเต สลากานิ สปริวารานิ อีธ
 อาเนตฺวา จิตานิ ภิกฺขุสํสฺส นียฺยาเทม, สาธุ โน
 ภนฺเต ภิกฺขุสํโส อิมานิ สลากานิ ปริวารานิ
 ปฏิกฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย. (ถ้ายถวาย
 เป็นบุคคลิก คำว่า “ภิกฺขุสํสฺส ภิกฺขุสํโส” ให้เปลี่ยน
 เป็น “สีลวนฺตสฺส สีลฺวา”)

คำถวายข้าวสาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต ทณฺฑุลานิ สปริวารานิ อีธ
 อาเนตฺวา จิตานิ ภิกฺขุสํสฺส นียฺยาเทม, สาธุ โน
 ภนฺเต ภิกฺขุสํโส อิมานิ ทณฺฑุลานิ สปริวารานิ
 ปฏิกฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายกุฏิ

อิมิ มยิ ภนฺเต เอกิ กุฏิ ภิกขุสํหสฺส นียยาเทม,
 สาธุ โน ภนฺเต ภิกขุสํโฆ อิมิ กุฏิ ปฏิคฺคณฺหาตุ
 อมฺหากิ ทิฆรตฺถิ หิตาย สุขาย. (ถ้าหลายหลัง คำว่า
 “อิมิ เอกิ กุฏิ” ให้เปลี่ยนเป็น “อิมา กุฏิโย”)

คำถวายอุโบสถ

อิมิ มยิ ภนฺเต เอกิ อุโปสถาคาริ ภิกขุสํหสฺส
 นียยาเทม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกขุสํโฆ อิมิ อุโปสถาคาริ
 ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากิ ทิฆรตฺถิ หิตาย สุขาย.

คำถวายวิหาร

อิมิ มยิ ภนฺเต เอกิ วิหาริ ภิกขุสํหสฺส นียยา-
 เทม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกขุสํโฆ อิมิ วิหาริ
 ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากิ ทิฆรตฺถิ หิตาย สุขาย.

คำถวายศาลา

อิมิ มยิ ภนฺเต เอกิ สาลิ ภิกขุสํหสฺส นียยาเทม,
 สาธุ โน ภนฺเต ภิกขุสํโฆ อิมิ สาลิ ปฏิคฺคณฺหาตุ
 อมฺหากิ ทิฆรตฺถิ หิตาย สุขาย.

คำถวายเสนาสนะอย่างพิสดาร

ยถาเม ภนฺเต สโม ชานาตุ, มยํ สัมมุตต
 ฌาสฺววิหารํ อากงฺขมานา วิหารทาเน จ อานิสฺสํ
 สมปฺสฺสมานา อุตฺตโน ธนํ ปริจฺจชิตฺวา เสนาสนํ
 การาเปตฺวา สัมมุตตํ นิยฺยาเทม, สาธุ โน ภนฺเต
 สโม อิมํ เสนาสนํ ปฏิกฺคณฺหาตุ ปฏิกฺคเหตฺวา จ
 ยถาสุขํ ปริภุญฺชตุ อมฺหากํ ทิฆมตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายเกสัช

อิมานิ มยํ ภนฺเต คิลานปฺจยฺเยสฺสชฺชปฺริกฺขารานิ
 อีธ อานเฑวํ จิตานิ ภิกฺขุสํมุตฺตํ นิยฺยาเทม, สาธุ
 โน ภนฺเต ภิกฺขุสโม อิมานิ คิลานปฺจยฺเยสฺสชฺช-
 ปฺริกฺขารานิ ปฏิกฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทิฆมตฺตํ หิตาย
 สุขาย.

คำถวายนาฬิกและนํ้ามัน

อิมานิ มยํ ภนฺเต มรุตฺเตลานิ อีธ อานเฑวํ
 จิตานิ ภิกฺขุสํมุตฺตํ นิยฺยาเทม, สาธุ โน ภนฺเต

ภิกขุสัโม อิมานิ มรุตานิ ปฏิกคฺคหาตุ อมฺหากํ
ทึพฺพรตํ หิตาย สุขาย.

คำถวายน้ำอ้อยน้ำตาล

อิมานิ มยํ ภนฺเต ฆาณิตาทีนึ อีร อาเนตฺวา จิตานึ
ภิกขุสัมฺมสฺส นียยาเทม, สาธุ โน ภนฺเต ภิกขุสัโม
อิมานิ ฆาณิตาทีนึ ปฏิกคฺคหาตุ อมฺหากํ ทึพฺพรตํ
หิตาย สุขาย.

คำถวายน้ำฝังบาน้ำน้าอ้อยอีกอย่างหนึ่ง

สารโท นามายํ ภนฺเต. กาโล สมฺปตฺโต ยตฺถ
ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สารทิกวาพาเรน
อาพาริกานํ ภิกขุณํ ปณฺจ เกสฺสฺซานิ อนฺุณฺวาสึ
สปี นวตึนํ เตลํ มธุ ฆาณิตํ มยฺนุทานิ ตกฺกาลสทิสํ
อิมํ กาลํ สมฺปตฺตา ตสฺส ภควโต ปณฺณตฺตานุกตํ
ทานํ ทาทูกามา เทสุ ปรียาปนฺนํ มธุ จ เตลํ จ
ฆาณิตํ จ ภิกขุณฺณเจว สามเณรานํ จ โอโณชยาม,
สาธุ โน ภนฺเต อยฺยา ยถาอาภตํ มธุ จ เตลํ จ
ฆาณิตํ จ ปฏิกคฺคหนฺตุ อมฺหากํ ทึพฺพรตํ หิตาย
สุขาย.

อุทฺทิสฺสนาธิฎฺฐานลาภา

(สำหรับใช้กรวดน้ำ)

อิมินา ปุณฺณกมฺเมน	อุปชฌายา คุณฺตุตรา
อาจริยุปการา จ	มาตา ปิตา จ ฌาตกา
สุริโย จันทิมา ราชา	คุณฺวณฺตา นรานิ จ
พฺรหมมารา จ อินฺหา จ	โลกปาลา จ เทวตา
ยโม มิตฺตา มนุสฺสา จ	มชฺฌตฺตา เวริกาปิ จ
สพฺเพ สत्ตฺตา สฺซี โหนฺตุ	ปุณฺณานิ ปกฺตานิ เม
สุขญฺจ ทิวิริ เทนฺตุ	ชิปปิ ปาเปถ โวมถิ.
อิมินา ปุณฺณกมฺเมน	อิมินา อุทฺทิสฺเสน จ
ชิปปาหิ สุลเภ เจว	ตณฺहुปาทานเจทฺถิ.
เย สนฺตฺตานเ หินา ธมฺมา	ยาว นิพฺพานโต มม
นสฺสเนตฺตุ สพฺพทาเยว	ยตฺถ ชาโต ภเว ภเว
อุชฺชจฺจุตฺถิ สติ ปณฺณา	สสฺสเลโข วิริยมฺหิโน
มารา ลภนฺตุ โนกาสิ	กาตฺตญฺจ วิริเยสุ เม.
พฺพุธาธิปวโร นาโต	ธมฺโม นาโต วรุตฺตโม
นาโต ปจฺเจกพฺพุโร จ	สํโฆ นาโตตฺตโร มม
เตสฺสิตฺตมาณฺญาเวน	มาโรกาสิ ลภนฺตุ มา.

อุปัชฌายา จ อันว่าพระอุปัชฌายะทั้งหลายก็ดี
 คุณุตตรา ผู้ยังด้วยคุณ อาจารย์ จ อันว่าพระอาจารย์
 ทั้งหลายก็ดี อุปการ ผู้มีคุณูปการ มาตา จ อันว่ามารดา
 ก็ดี บิดา จ อันว่าบิดาก็ดี บิยา เป็นที่รัก มมฺ แห้งข้าพเจ้า
 สุริโย จ อันว่าพระอาทิตย์ก็ดี จันทิมา จ อันว่าพระจันทร์
 ก็ดี ราชา จ อันว่าพระมหากษัตริย์ก็ดี คุณวนดา นราปี จ
 อันว่าคนทั้งหลายผู้มีคุณก็ดี พรหมมารา จ อันว่าพรหม
 และมารทั้งหลายก็ดี อินฺทา จ อันว่าพระอินทร์ทั้งหลายก็ดี
 โลกลาลว จ อันว่าท้าวโลกบาลทั้งหลายก็ดี เทวดา จ
 อันว่าเทวดาทั้งหลายก็ดี ยโม จ อันว่าพระยมก็ดี มิตฺตา
 มนุสฺสา จ อันว่ามนุษย์ทั้งหลายผู้เป็นมิตรก็ดี มชฺฌตฺตา
 จ อันว่ามนุษย์ผู้เป็นกลางก็ดี เวรีกาปี จ อันว่ามนุษย์ทั้ง
 หลายอันผูกเวรก็ดี สพฺเพ สตฺตา จ อันว่าสัตว์ทั้งหลาย
 ทั้งปวง (ทั้งที่กล่าวแล้วนั้น) ก็ดี สฺจุ จ ประกอบด้วย
 ความสุข โหนฺตุ จมฺมี อิมินา ปุณฺณกมฺเมน ด้วยการบุญ
 อันเราทำนี้ ปุณฺณานิ ปกฺคานิ เม อันว่ากุศลทั้งหลายอัน
 เรากระทำแล้วนี้ สุขณฺจ ตวิธํ เทนฺตุ จให้ซึ่งความสุข ๓

ประการ (คือ สุขในมนุษย์ สุขในสวรรค์ และสุขคือพระ
 นิพพาน) สพเพส สัตตานิ แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง โอ
 อันว่าท่านทั้งหลาย จิปปิ ปาเปถ อมตัง จงยังเราให้พลัน
 ถึงนิพพานเถิด อหิ อันว่าเรา จิปปิ สุลเภ เจว พึง
 ได้ตัวง่ายเป็นอันเร็วเถิด ตณฺหุปาทานเจตฺถิ ซึ่งอันกัด
 เสียซึ่งคันทาและอุปทาน--อิมินา ปุณฺณกมฺเมน จ ด้วย
 การบุญนี้ก็ดี อิมินา อุกฺกัสนเณ จ ด้วยอุทิศส่วนกุศลให้
 แก่ผู้อื่นก็ดี เข หีนา ธมฺมา อันว่าบาปกรรมทั้งหลายใด
 อันต่ำช้าลามก วิชฺขมานา อันมียั่ว สนฺตानเ ในสันดาน
 เม แห่งข้า เต หีนา ธมฺมา อันว่ากรรมอันลามกทั้งหลาย
 นั้น นสฺสสนฺตุ จงเสื่อมสูญไป มม เมะ มม
 สนฺตानา จากสันดานแห่งข้า สพฺพทาเยว ในกาลทุก
 เมื่อแท้จริง ยาว นิพฺพานโต トラบเท่าถึงพระนิพพาน
 อหิ อันว่าข้า ชาโต บังเกิดแล้ว ยตถ ภเว ภเว ใน
 ภพใด ๆ อฺอุจฺจิตฺติ อันว่าจิตต์ชื่อตรง สติ อันว่าสติ
 ปญฺญา อันว่าปัญญา สลฺเลโข อันว่ากระทำให้เบาบริวาร
 คือมันน้อย วิวฺยิ อันว่าความเพียรในที่ชอบ ภวตุ จงมี
 เม แก่ข้า ตตถ ภเว ภเว ในภพนั้น ๆ หีนา มารา อันว่า

มารทั้งหลายอันลามก โนถนตุ จงอย่าได้ โอกาส^๕ ซึ่ง
 โอกาส กาคณฺจ เพื่อจะกระทำอันตราย วิริเยสุ ในกุศล
 วิริยะทั้งหลาย เม แห่งข้า พุทฺโธ อันว่าพระพุทฺธเจ้า
 อธิปฺวาโร นาโถ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐยิ่งนัก มมฺิ แห่งข้า
 ธมฺโม อันว่าธรรม นาโถ วรุตฺตโม เป็นที่พึ่งอันอุดม
 ประเสริฐ มมฺิ แห่งข้า ปจฺเจกพุทฺโธ อันว่าพระปัจเจก
 พุทฺธเจ้า นาโถ เป็นที่พึ่งอันประเสริฐ มมฺิ แห่งข้า
 สํโฆ จ อันว่าพระสงฆ์ก็ดี นาโถตฺตโร เป็นที่พึ่งอันยิ่ง
 มมฺิ แห่งข้า มารา อันว่ามารทั้งหลาย มา ลกฺขณฺตุ จงอย่า
 ได้ โอกาส^๕ ซึ่งโอกาส อุตฺตมานุภาเวน ด้วยอานุภาพ
 อันประเสริฐ เตสํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธธมฺมสํมานิ แห่ง
 พระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกพุทฺธเจ้า พระธรรมเจ้า และ
 พระสงฆ์เจ้าทั้งหลาย^๕

ทำวัตรค่ำ

(นั่งคุกเข่า ห้วนน้ำกล้านำ ว่าตามพร้อมกัน)

อรหัง สมมาสมพุทฺธโร ภควา, พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวา-
เทมิ (กราบ)

สวากุขาโต ภควตา ธมฺโม, ธมฺมํ นมสฺสามิ (กราบ)
สุปฏิปนโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สงฺฆิ นมามิ (กราบ)
(ห้วนน้ำนำ) หนฺนท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพ-
ภาคนมการณเจว พุทฺธานุสฺสทินฺยณฺจ กโรม เสา ฯ

(สวดพร้อมกัน)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.
ตํ โข ปน ภควนฺตํ เอวํ กลฺยาณํ กิตฺติสทฺโท-
อพฺภุคฺคโต, “อิตฺถิํ โส ภควา อรหัง สมมาสมพุทฺธโร,
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู, อนุคฺคโตโร ปุริ-
สทมฺมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺธโร ภควาติ.

(หยุดระลึกความในบทพระพุทฺธคุณพอควร)

(หัวหน้านำ) นนท มย พุทธาภิสิตี กโรม เส

(สวดพร้อมกัน)

พุทธวาระหนตวรตาทิคุณาภิสิตโต,
 สุกุทธาภิธานกรรณาทิ สมากตตโต,
 โพเธสิ โย สุขนตํ กมลวํ สุโร,
 วนุทามหํ ตมรณํ สิริสา ชเนนทํ.

พุทฺโธ โย สพุพปาณีนํ	สรณํ เขมมุตฺตมํ
ปจฺจมานุสฺสติฏฺฐฐานํ	วนุทามิ ทํ สิริเนทํ.
พุทฺธสฺสาหสมิ ทาโส ว ^๑	พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร
พุทฺโธ ทุชฺชสฺส ฆาตา จ	วิชาตา จ นิตฺตสฺส เม.
พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ	สรีรณชรีวิตฺตจิตํ
วนุทฺทนฺโตหํ ^๒ จริสฺสามิ	พุทฺธสฺสเสว สุโพธิทํ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	พุทฺโธ เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน	วาทฺตเมยฺยํ สตฺถุ สาสเน.
พุทฺธํ เม วนุทมาเนน ^๓	ยํ ปุญฺญํ ปสฺสํ อิท
สพุเพปปี อนฺตรายา เม	สาहेสุํ ทสฺส เตชสา.

หญิงเปลี่ยนเป็น ๑ ทาสี ๒ วนุทนต์หํ ๓ วนุทมานาย.

(หมอบลงแล้ว ลดเสียงเบาลงว่าพร้อมกัน หยุดตาม
ลูกนาคังนี้)

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา,
พุทฺธะ กุณมัม ปกตัม มยา ยัม,
พุทฺธะ ปฏิคุณเหตุ อจฺจนตัม,
กาลนฺตเร สํวริตฺ ว พุทฺธะ.

(หัวหน้านำ) หนฺท มยฺ ธมฺมานุสฺสตีณิ กโรมฺ เส.

(สวดพร้อมกัน)

สฺวภาขาโต ภควตา ธมฺโม, สนนฺทิจิโก อกาลิโก
เอหิปสฺสิโก, โอปนยิโก ปจฺจกตัม เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ.

(หยุดระลึกความในบทพระธรรมคุณพอควร)

(หัวหน้านำ) หนฺท มยฺ ธมฺมาภิกฺคิตี กโรสฺ เส.

(สวดพร้อมกัน)

สฺวภาขาทตาทิคุณโยควเสน เสยฺโย,
โย มคฺคปากปรียตฺตวิโมกฺขเกโท,
ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธาริ,
วนฺทามหิ ตมฺหริ วรธมฺเมตัม.

ธมฺโม โย สพฺพาปาณินํ	สรณํ เขมมุตฺตมํ
ทุคฺคิยานุสฺสติกฺขจํ	วณฺทามิ ทํ สิริเรณฺหํ.
ธมฺมสฺสหาสมิ ทาโส" ๖	ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร
ธมฺโม ทุคฺคสฺส มาตา จ	วิธาทา จ หิตสฺส เม..
ธมฺมสฺสหา นียฺยาเทมิ	สรีรณชรีวิทญฺจิทํ
วณฺทนฺโตหํ" ๗ จริสฺสามิ	ธมฺมสฺสเสว สุธมฺมตํ.
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ	ธมฺโม เม สรณํ วรํ
เอเตน สจฺจวชฺเชน	วาทฺเพยฺยํ สตฺถุ สาสเน.
ธมฺมํ เม วณฺทมาเนน"	ยํ ปุณฺณํ ปสฺสํ อธิ
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม	มาเหลฺสุํ ทสฺส เทชสา.

(หมอบลงแล้ว ลกเสียงเบาลงว่าพร้อมกัน หยุดตาม
ลูกน้ำ ทั้งนั้น)

กาเยน วาจา ย ว เจตสา วา
ธมฺเม กุภมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
ธมฺโม ปฏิกุคฺคหตุ อจฺจนฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตํ ว ธมฺเม

หญิงเปลี่ยนเป็น ๑ ทาสี, ๒ วณฺทนฺตํ, ๓ วณฺทมานาย.

(หัวหน้า) หนุท มยฺ สัมมานุสฺสทินยํ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

สุปฏิปนโน ภควโต สาวกสโม อุษุปฺปิปนโน ภควโต
 สาวกสโม, ฌายุปฺปิปนโน ภควโต สาวกสโม,
 สามิจิปปิปนโน ภควโต สาวกสโม, ยทิทํ จตฺตาริ
 ปริสฺสุคานิ อญฺจ ปริสฺสุคคฺลา, เอส ภควโต สาวกสโม
 อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณเนยฺโย อมฺชลิกรณิโย,
 อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺขเขตฺตํ โลกสุสํชาติ.

(หยุดระลึกความในบทพระสังฆคุณพอควร)

(หัวหน้า) หนุท มยฺ สัมมาภิกฺคิํ กโรม เส.

(สวดพร้อมกัน)

สทฺธมฺมโฆ สุปฏิปตฺติกุณฺหาทียุคฺโท,
 โยญฺจพฺพิโธ อริยปฺกคฺคสสฺสเมญฺโโจ,
 สีลาทิสฺสมปวราสยกายจิตฺโต,
 วนฺทามหิํ ตมริยาน คณํ สุสฺสทฺธ.

สโม โย สพฺพปาณินํ สรรณํ เขมมฺมกฺกมํ
 ทตฺติยานุสฺสติญฺจํ วนฺทามิํ ตํ สีเรนฺท.